

TEMA BROJA

**ENERGETSKA POLITIKA
EVROPSKE UNIJE I SRBIJE**

ANALIZE

OTISAK KOMUNITARNOG ŽIGA

ISTRAŽIVANJE

DVE TREĆINE ZA UNIJU

FENOMENI

FEUDALIZAM TREĆEG MILENIJUMA

Putokaz

Časopis za pravna, politička i kulturna pitanja evropskih integracija

Glavni i odgovorni urednik

Nebojša Ćurčić

Urednik izdanja

Veljko Racković

Redakcija

Ana Hrnjak	Srdan Smiljanić
Silvana Pop Kocić	Dajana Radivojević
Jelena Rodić	Jelena Jakšić
Ljiljana Ilić	mr Zoran Šoljaga
Dragana Lehocki	Vojin Biljić
Mirjana Samardžić	mr Miloš Andrović

Izdavač

Asocijacija za evropske integracije

www.integracije.org

E-mail: putookaz@yahoo.com

Dizajn, priprema:

ERROR DESIGN, Beograd

Tiraž: 600

ISSN 1452-5348

Beograd, novembar 2006.

Objavlivanje ovog časopisa pomogao je

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Putokaz

Novembar 2006

■	Pod lupom	
U getu integracija		2

■	Tema broja	
Energetska politika u EU i Srbiji		

Granice energetske unije	3
Energija sa ljudskim likom	10
Pravila energetske megamarketa	14
Energetska zajednica jugoistočne Evrope	17
Globalno zagrevanje i lokalno hlađenje	23
Balkan u zoni mraka	27

■	Analize	
Otisak komunitarnog žiga	31	
Mali i srednji pokretači razvoja	34	
Javnost javnih nabavki	38	
Preuzimanje akcionarskih društava	42	

■	Istraživanje	
Dve trećine za Uniju	45	

■	Fenomeni	
Feudalizam trećeg milenijuma	52	

■	Na margini	
Pod ruševinama istorije	57	

Četvrti dan

Energetski sistem Starog kontinenta postao je njegov najranjiviji deo. On je Ahilova peta visokoorganizovanog društva, čije funkcionisanje potpuno i bez ostatka zavisi od energenata. Teorija »Trećeg dana« kaže da bi visokoindustrijalizovana Evropa bez električne energije mogla da izdrži – tri dana. Posle toga bi nastala katastrofa.

Energetski stratezi imaju sve uži prostor oivičen protivrečnostima: potrošnja energije raste, a izvori su sve ograničeniji; izvodljiva rešenja – nuklearne elektrane – nose zdravstvene i ekološke rizike; uvođenje u jednačinu obnovljivih izvora energije kasni; države koje kontrolišu izvorišta panično se trude da iskoriste povoljnost položaja u kome su se našle. Nije bez osnova upozorenje da će, u ne tako dalekoj budućnosti, izbore dobijati kandidati koji budu obećali pijaću vodu i grejanje.

Suočena sa dolazećom energetske krizom, Evropska unija pokušava da nađe zajednička rešenja, iskoristi sve raspoložive resurse i na nogama dočeka »četvrti dan«. Gde se u priči nalazi Srbija, koliko prati iskustva drugih, koliko zavisi od spoljnog sveta, a šta može da učini sama?

U getu integracija

Kao jedan od ključnih razloga koji je doveo do protesta 5. oktobra i rušenja režima Slobodana Miloševića navodi se - međunarodna izolacija. Prema analizama napravljenim u SAD i nekim od zemalja EU, stvaranje belih i crnih lista, oštri vizni režim, otežavanje putovanja i komunikacije... doprineli su da režimu bliski tajkuni pređu na stranu opozicije. Istovremeno kod građana je stvoren osećaj zatvorene zemlje, klaustrofobije i života u getu. U analizi se zaključuje da su mere izolacije bile delotvorne i da su rezultirale buntom i padom režima.

Zanimljiv je i zaključak autora da je u međuvremenu (septembar 2006. godine) režim viza prema Srbiji pooštren u odnosu na vreme pre oktobra 2000. godine. Neko bi pomislio da međunarodna zajednica povećava pritisak na Srbiju, valjda sa željom da izazove bunt i sruši i ovaj režim. Ili nas izolacijom u stvari integriše... Logika je nauka.

Dilitovanje

Da ne bude zabune: prema podacima Republičke agencije za telekomunikacije u Srbiji ima 50.000 korisnika ADSL-a. U Hrvatskoj, koja ima upola manje stanovnika, 200.000 ljudi koristi ADSL, a u Mađarskoj (približno isto stanovnika kao Srbija) 400.000 korisnika upražnjava ovaj način konekcije. Oko 20 odsto stanovništva Srbije koristi računar, a 18 odsto Internet. U Hrvatskoj 40 odsto domaćinstava ima bar jedan računar, a 31 odsto koristi Internet. To su činjenice. Ali, što bi rekao lider najmoćnijeg elektronskog (javnog) servisa u zemlji, »nemoj da mi mašete činjenicama kao argumentom«. Ne mašemo, mi bismo da ih nekom pošaljemo imejlom, ali nema kome.

Prorok

Na pitanje Boba Vudvorda, slavnog novinara, šta misli kako će ga istorija oceniti, Džordž Buš, aktuelni predsednik SAD, je odgovorio: »Mi to nikada nećemo znati – do tada ćemo, naime, već svi umreti.« Dva pitanja koja nisu postavljena: da li moramo baš svi i da li je prorocanstvo oročilo svojim mandatom?

Ludisti

Možda Buš i nije jedinica za katastrofu. Izgleda da oko njega ima i gorih. Donald Ramsfeld, donedavni ministar odbrane SAD, pokušao je da objasni zašto jedina supresila ima tako tragičan bilans u Iraku:

» Vodimo prvi rat u istoriji ovog novog veka. Mi imamo organizaciju primerenu industrijskom dobu, a u Iraku se nalazimo u okruženju koje se tome nije prilagodilo niti adaptiralo, kao što se ni javnost nije prilagodila niti adaptirala«.

Ako se ovo prevede na iole smisaono, to bi značilo da se Iraci ne ponašaju u duhu modernih industrijskih vremena: pružaju otpor, protestuju, bore se, čak su spremni i da poginu. To je nelogično – zašto bi se iko borio ako ga neko okupira i bombarduje?

Pretpostavljamo da Ramsfeld neće morati da čeka Sudnji dan da bi otkrio kakvu će mu ocenu podariti istorija.

Evroljudi

»Naivno je uvjerenje da će približavanjem Evropi sve postati kako treba. Evropa neće doneti ništa dobro samo po sebi. Živimo u kapitalizmu i zašto bi neko u kapitalizmu nama doneo nešto dobro tek tako? Mi sami moramo nešto učiniti. Govore o samostalnosti i suverenitetu, a to je smiješno jer prvo moraš biti suvjeran kao građanin i moraš biti slobodan kao čovjek. Očekivati nekakvo mehaničko poboljšanje od ulaska u Evropu, to je dosta naivno. Jedino će nas prisiljavati, kada uđemo, da ne budemo remetilački faktor; da se pokoravamo regulama koje tamo vladaju. Možda će nas jedna takva prisilna vladavina prava izmuštati, i to je jedino naizgled pozitivno. Jer, očigledno bez prisile sami dugo nećemo stići do vladavine prava.« (Milan Kangrga, profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu i jedan od poslednjih živih filozofa - marksista.)

Natprosečnost

Po broju automobila u odnosu na broj stanovnika, Podgorica je iznad svih evropskih proseka. Sa 50 hiljada registrovanih vozila na oko 180 hiljada stanovnika (1,3 automobila po domaćinstvu) nekadašnja prestonica Crne Gore daleko je ispred gotovo svih većih evropskih gradova. Ovaj neviđeni uspeh kviri jedna sitnica: od ukupnog broja kontrolisanih vozila, 65 odsto nije imalo ispravna dokumenta o poreklu.

Granice energetske unije

Sijka Pištolova

Energyobserver.com

Energetska zajednica jugoistočne Evrope i ispunjavanje obaveza preuzetih potpisivanjem Ugovora će biti ključni faktori koji će opredeliti dalju budućnost srpske energetike i njenu harmonizaciju sa propisima EU

Evropska unija, od usvajanja Ugovora iz Maastrichta 1992. godine ima trojaku strukturu koja se slikovito prikazuje kao grčki hram na tri stuba.

Prvi stub čine dve zajednice: Evropska zajednica (ranije Evropska ekonomska zajednica) i Evropska zajednica za atomsku energiju (EUROATOM). Drugi stub čine zajednička spoljna i bezbednosna politika, a treći – saradnja država u unutrašnjim poslovima i pravosudna pitanja vezana za krivično pravo.

U okviru prvog stuba donose se odluke vezane za zajedničko tržište, ekonomsku i monetarnu politiku i prateće politike vezane za vize, azil, imigracionu politiku i drugo, a tu spada i pitanje energetske politike EU.

Prvi stub je nadnacionalni stub, što podrazumeva nekoliko bitnih karakteristika pri donošenju odluka. Prvo, nadnacionalnost podrazumeva da u procesu donošenja odluke neka država može ostati preglasana, a da odluka ipak bude doneta i da obavezuje i državu koja se protivila njenom donošenju. Ovde najveći broj odluka donosi Savet ministara EU, većinskim odlučivanjem. Druga karakteristika nadnacionalnosti je u tome da pravne norme koje se usvoje na evropskom nivou automatski postaju sastavni deo pravnog poretka države članice i, istovremeno, u unutrašnjem pravnom poretku imaju viši hijerarhijski status od nacionalnog prava.

PRAVNI AKTI EU

	Uredbe (Regulations)	Uputstva (Directives)	Odluke (Decisions)	Preporuke i mišljenja (Recommendations and opinions)
Subjekt obaveze	Sve države članice	Sve ili samo neke države članice	Određene države članice ili određena fizička i/ili pravna lica	Određene države članice ili određena fizička i/ili pravna lica

Institucije

U Evropskoj uniji trenutno ne postoji jedinstvena pravna osnova za razvoj energetske politike, tako da nadležnost institucija zavisi od oblasti o kojoj se radi.

Savet EU, tj. Savet ministara (Council of European Union) donosi glavne političke smernice, kao što je npr. ona doneta u Lisabonu 2000. godine o otvaranju energetske tržišta, a Evropska komisija i Evropski parlament donose izvršne propise.

U okviru Evropske komisije formiran je Direktorat za energetiku i transport (DG TREN) za čiji rad je nadležan komesar za energetiku Evropske komisije – gospodin Andris Piebalgs.

Za pitanja vezana za infrastrukturu, pored političke odluke o prioritetnim projektima, značajna je i uloga finansijskih institucija – Evropske investicione banke (EIB) i Evropskog fonda za regionalni razvoj.

EURATOM je nadležan za politiku EU u oblasti nuklearne energije, kao i za sprovođenje propisa u vezi sa postupanjem sa nuklearnim otpadom.

Ciljevi i područja primene

- Osnovni ciljevi energetske politike EU su:
- o obezbeđenje snabdevanja energijom;
 - o integracija energetske tržišta;
 - o obezbeđenje usklađenosti energetske politike s ciljevima održivog razvoja racionalnim korišćenjem energije i razvojem obnovljivih izvora;
 - o podsticanje istraživanja i tehnološkog razvoja u energetici.

Energetska politika EU obuhvata korišćenje uglja, nafte, prirodnog gasa, električne energije, novih i obnovljivih izvora energije, nuklearne energije, i upravljanje tražnjom za različitim oblicima energije.

Postupak odlučivanja

Mastrihtski ugovor o EU ne definiše pravnu osnovu za delovanje u oblasti energetike, tako da se energetska politika EU razvija u sklopu drugih politika – spoljne politike, politike funkcionisanja internog tržišta, politike zaštite životne okoline, politike konkurencije.

Iz tog razloga, postupak odlučivanja o energetske politici EU nije jedinstven, već zavisi od oblasti u kojoj se donosi neka odluka.

Tako se, na primer, razvoj jedinstvenog tržišta električne energije i prirodnog gasa vrši prema načelima politike konkurencije, kojima se liberalizuju tržišta od „opšteg ekonomskog interesa“ na osnovu odredbi čl. 86 do 90 Ugovora o Evropskoj zajednici. Te odredbe omogućuju Evropskoj komisiji da donosi uputstva (direktive) i odluke vezane za države članice u oblasti tržišta energije.

Osnovna donošenja odluka u vezi sa razvojem infrastrukture tj. elektroenergetskih i gasnih mreža čine odredbe čl. 154-156. Ugovora o EZ, kojima je utvrđeno da su transevropske mreže (TEN) ključne za razvoj jedinstvenog tržišta i jačanje privredne i socijalne kohezije EU. Na osnovu toga, Evropska komisija donosi uputstva (guidelines) kojima definiše ciljeve i prioritete, i određuje projekte od zajedničkog interesa – a Evropski parlament i Savet ministara odobravaju ta uputstva nakon savetovanja sa Privrednim i Socijalnim komitetom i Komitetom regija. Iz budžeta EU se zatim izdvajaju sredstva za razvoj projekata od zajedničkog interesa (budžetska stavka TEN), a i Evropska investiciona banka (EIB) učestvuje u njihovoj realizaciji.

Zelena knjiga

Glavni pravci razvoja energetske politike EU su definisani u okviru Zelene knjige o strategiji za sigurno snabdevanje energijom. Zelena knjiga predviđa sprovođenje dvadesetak mera za ostvarivanje glavnih ciljeva energetske politike: održivog razvoja, konkurentnosti i sigurnosti snabdevanja.

Aktuelno stanje u sektoru energetike EU karakterišu sledeći trendovi:

- o uvozna zavisnost je oko 50% - sa tendencijom rasta u narednih 20-30 godina do 70%;
- o rezerve ugljovodonika opadaju i prema sadašnjim trendovima, za 25 godina bi 80% prirodnog gasa bilo iz uvoza;
- o cene nafte i gasa su u porastu, i skoro su udvostručene u protekle dve godine;
- o infrastruktura zahteva proširenje i modernizaciju;
- o u narednih 20 godina potrebno je uložiti blizu 1.000 milijardi evra kako bi se podmirila očekivana tražnja za energijom i obnovila infrastruktura;
- o globalno zagrevanje je već dovelo do rasta prosečne svetske temperature od 0,6°C.

Zbog brojnih izazova sa kojima je suočena energetika EU, Evropska komisija je 8. marta 2006. godine objavila Zelenu knjigu kojom je pokrenula raspravu o ključnim područjima buduće evropske energetske politike.

Razvoj evropske energetske politike je dugoročni cilj EU.

U prvoj fazi bi, prema predlogu Evropske komisije, Evropski parlament i Savet ministara redovno analizirali promene na strateškim područjima, čime bi se omogućila redovna rasprava o pitanjima energetske politike i stvaranje akcionog plana za rešavanje pojedinih pitanja. Pitanja energetske politike koja bi se, prema ovom predlogu, rešavala na nivou EU jesu rast potražnje za energijom, nestabilnost cena, povećanje uvozne zavisnosti i klimatske promene.

Redovnim strateškim revizijama energetske politike određivali bi se:

1. prioriteti razvoja infrastrukture koja omogućava sigurnost u snabdevanju (uključujući gasovode i terminale za tečni naftni gas);

2. mere koje bi omogućile realizaciju tih prioriteta;
3. plan za stvaranje panevropske energetske zajednice sa jedinstvenim regulatornim prostorom;
4. evropska politika prema partnerima – uključujući Rusiju kao najvažnijeg dobavljača;
5. način delovanja u kriznim situacijama.

Uz razvoj zajedničke energetske politike, što je dugoročan cilj, Zelena knjiga predviđa i kratkoročne mere usmerene na šest osnovnih oblasti:

I. Formiranje jedinstvenog eneretskog tržišta

Predložene mere uključuju evropska mrežna pravila, definisanje prioriteta u izgradnji veza između nacionalnih energetskih mreža i regulatorno telo na nivou EU kako bi se osigurala ujednačenost pravila za razdvajanje tržišnih od mrežnih (monopolističkih) aktivnosti.

II. Obezbeđenje solidarnosti između država članica

Među predloženim merama je i formiranje Evropskog centra za praćenje snabdevanja i revizija postojećih pravila o obaveznim zalihama nafte i prirodnog gasa, kako bi se obezbedile dovoljne količine u slučaju prekida snabdevanja.

III. Održiv, efikasan i raznolik izbor energenata

S obzirom na to da odluke o energentima u pojedinim državama članicama utiču i na sigurnost snabdevanja u drugim državama, strateške revizije energetske politike bi uključivale i analizu prednosti i nedostataka različitih izvora energije (obnovljivih, uglja, nuklearne energije). To bi u dužem roku dovelo do definisanja ciljeva EU vezanih za strukturu energetskih izvora.

IV. Klimatske promene

Ove mere su vezane za globalno zagrevanje, a predviđaju i Akcioni plan za energetske efikasnosti koji Evropska komisija treba da usvoji tokom 2006. godine. Ovim Akcionim planom se predviđa ušteda od 20% energije do 2020. godine, kao i novi plan korišćenja obnovljivih izvora.

V. „Čiste“ energetske tehnologije

Ove mere su usmerene na razvoj „čistih“ tehnologija koje koriste goriva sa malim učešćem ugljenika.

VI. Zajednička spoljna energetska politika

U ovom delu se ističe potreba za zajedničkom spoljnom energetsom politikom.

Energetska privreda Srbije

Oblast energetike regulisana je novim Zakonom o energetici i Zakonom o rudarstvu, koji su usaglašeni sa propisima EU u smislu kreiranja nediskriminatornih uslova za prenos, transport i trgovinu električnom energijom i prirodnim gasom u celom regionu. Za ovaj sektor su bitni i zakoni koji uređuju davanje koncesija, obaveze u pogledu zaštite životne sredine, način izgradnje objekata, kao i podzakonska akta kojima se bliže uređuju uslovi za snabdevanje potrošača energijom i energentima, i pravila rada poslovanja i obaveze subjekata koji se bave energetske delatnostima. Zakonom o energetici su definisane institucionalne, strukturno-organizacione, ekonomsko-poslovne i vlasničke promene u javnim energetske preduzećima, shodno kojima se uspostavljaju nova pravila za obavljanje energetske delatnosti i poslovanje i razvoj energetske subjekata. Zakon takođe promovise ciljeve energetske politike i utvrđuje obavezu donošenja Strategije razvoja energetike Republike Srbije za period od najmanje deset godina.

Energetsku privredu Srbije u najširem smislu sačinjavaju naftna i gasna privreda, rudnici uglja, elektroenergetika i decentralizovani

sistemi gradskih toplana i industrijske energetike.

Delimično „zapušteno“ tehnološko stanje proizvodnih objekata u svim sektorima energetike, uslovljeno redukovanim ulaganjem u remonte i investiciono održavanje tokom protekle decenije i delimičnim oštećenjem tokom NATO intervencije 1999. godine, zahvaljujući finansijskoj podršci međunarodne zajednice (EU i bilateralne pomoći pojedinih zemalja) u proteklih šest godina je obavljena uspešna sanacija, rehabilitacija i modernizacija pre svega elektroenergetskog sistema i delimično sistema gradskih toplana. Međutim, prestankom donacija i neodgovarajućim cenama električne i toplotne energije energetske kompanije nisu u mogućnosti ne samo da nastave dalje povećanje pa i očuvanje dostignutog stepena pozdanosti opreme, sigurnosti proizvodnje i isporuke dva navedena vida energije, već i da povećaju efikasnost proizvodnje, transporta i distribucije i posebno ulažu u tehnološke mere za smanjenje ugrožavanja životne sredine.

Obim i struktura **energetskih rezervi i resursa** Srbije su veoma nepovoljni. Rezerve kvalitetnih energenata, nafte i gasa, su male i čine 1% u ukupnim bilansnim rezervama Srbije, dok preostalih 99% čine razne vrste uglja, a dominira niskokvalitetni lignit. Ostali raspoloživi obnovljivi izvori energije odnose se na biomasu, hidropotencijale malih vodnih tokova, energiju geotermalnih voda i energiju vetra i sunčevog zračenja.

Usklađivanje sa Unijom

U cilju otvaranja domaćeg energetske tržišta i njegove harmonizacije sa tržištem EU, osnovni strateški pravci razvoja su:

- o *Reforme zakonodavno-institucionalnog okvira* – formiranje Agencije za energetiku, Operatora prenosnog sistema za električnu energiju, Operatora tržišta električne energije,

Operatora transportnog sistema za prirodni gas i Agencije za energetska efikasnost.

Agencija za energetiku, koja je počela sa radom juna 2005. godine, najvažnija je nova institucija u čijoj nadležnosti su: izdavanje licenci za obavljanje energetske delatnosti, odobravanje pravilnika o radu energetskog tržišta i davanje saglasnosti na cene energetskih subjekata čije su delatnosti regulisane, utvrđivanje metodologije za proračun opravdanih troškova za obavljanje odgovarajućih delatnosti energetskih subjekata.

Agencija za energetska efikasnost obavlja poslove unapređivanja efikasnosti korišćenja finalne energije, i podsticanja racionalnog korišćenja primarnih izvora energije. Osim toga, ona predlaže donošenje zakonske regulative kojom se energetska subjekta i potrošači podstiču na primenu odgovarajućih mera za povećanje energetske efikasnosti, za štednju, racionalnu i efikasnu upotrebu finalne energije i promovise korišćenje obnovljivih izvora energije.

- o *Strukturno-organizacione i svojinske promene* – u dva pravca. Prvi pravac je postupno odvajanje delova dosadašnjeg vertikalno integrisanog JP EPS u kojima se ne odvijaju osnovne elektroprivredne delatnosti, sa ciljem njihovog osposobljavanja za samostalno poslovanje i privatizaciju. Drugi se odnosi na pravo osnivanja dva pravno nezavisna energetska subjekta od delova JP EPS koji se bave osnovnim energetskim delatnostima – EPS – Elektroprivreda Srbije (proizvodnja i distribucija električne energije) i EMS - Elektromreža Srbije (prenos i operator tržišta).

U oblasti naftne i gasne privrede, od JP NIS je u 2005. godini formirano preduzeće JP Srbijagas – u čijoj je nadležnosti gasna privreda, dok se NIS AD bavi proizvodnjom, preradom i prometom nafte i naftnih derivata.

Strategija razvoja do 2015.

Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2015. godine, usvojena 23. maja 2005. godine, treba u naznačenom roku da omogući:

- o usklađeni razvoj energetskih proizvodnih sektora sa energetskim potrebama sektora potrošnje energije, sa minimalnim društvenim troškovima za snabdevanje energentima i ekonomski prihvatljivom i energetski efikasnom supstitucijom finalnih energenata. Podsticanje konkurentne sposobnosti domaće privrede, posebno izvozno orijentisane industrije, realizuje se smanjivanjem energetske intenziteta;
- o povećano učešće domaćih energetskih izvora i unapređenje tehnoloških i operativnih performansi postojećih energetskih izvora, sa čitave teritorije Republike Srbije, putem modernizacije postrojenja i oplemenjivanja postojećih tehnologija savremenim, energetski efikasnijim i ekološko prihvatljivijim tehnologijama, a posebno sistemima za zaštitu životne sredine, dijagnostiku opreme i regulisanje/upravljanje;
- o racionalnu upotrebu kvalitetnih energenata. Povećanje efikasnosti u proizvodnji, transportu i distribuciji električne i toplotne energije, a posebno toplotne energije na mestima obavljanja toplotnih energetskih

usluga u sektorima Industrija, Domaćinstva i Javne i komercijalne delatnosti;

- o diverzifikaciju izvora i pravca snabdevanja naftom i prirodnim gasom. Intenziviranje istraživanja nafte i gasa u zemlji i inostranstvu u skladu sa ekonomskim mogućnostima energetske privrede i ekonomski opravdanim uvozom kvalitetnih energenata;
- o postupno uvođenje tehnološki pouzdane, energetske efikasne, ekonomski izvesne i ekološki prihvatljive tehnologije, uključujući povećano korišćenje obnovljivih resursa i tehnologija sa prirodnim gasom, za spregnutu proizvodnju električne i toplotne energije;
- o selektivno korišćenje novih i obnovljivih izvora energije, sa ciljem usporavanja stope rasta uvoza energenata, smanjivanje negativnog uticaja na okolinu i otvaranje jedne dodatne aktivnosti za domaću industriju i zapošljavanje lokalnog stanovništva, uključujući i prilagođavanje praksi i regulativi EU u ovoj oblasti.
- o strukturno reorganizovanje javnih energetske preduzeća i stvaranje ambijenta za tržišno poslovanje energetske subjekata, sa tako regulisanim cenama energenata (za prirodne monopole), koje uvažavaju opravdane proizvodne troškove, i omogućuju ulaganja u razvoj i stvaranje fonda za zaštitu najsiromašnije grupe građana;
- o stimulisanje naučnoistraživačkog rada, usmerenog obrazovanja i

usavršavanja kadrova. Zasnivanje tehnološko-razvojnih programa za potrebe energetske privrede, posebno domaće mašinogradnje i elektrogradnje, uključujući obavljanje specijalizovanih usluga u energetskim delatnostima.

Za realizaciju ciljeva postavljenih Strategijom razvoja energetike Srbije do 2015. godine, potrebno je doneti sledeće programe ostvarivanja strategije, koji bi detaljnije sagledali sve probleme i način njihovog rešavanja:

- o *Program za racionalnu upotrebu energije i povećanje energetske efikasnosti*
Njegova primena treba da do 2015. godine omogući Srbiji ukupnu uštedu energije od 600.000 tona ekvivalentne nafte, sa finansijskim efektom od oko 600 miliona dolara za nabavku uvoznih energenata.
- o *Program za selektivno korišćenje novih obnovljivih izvora energije*
Cilj njegove primene je dostizanje korišćenja 10% raspoloživog potencijala do 2015. godine, čime bi se smanjili godišnji troškovi za uvoz kvalitetnih energenata za 30 miliona dolara i ostvarili značajni efekti u očuvanju životne sredine.
- o *Program za zaštitu životne sredine*
Primenom ovog programa se ostvaruje smanjenje emisije čestica prilikom rada termoelektrana za deset puta - upotrebom savremenih filtera, sa 50.000 na 5.000 tona godišnje; zamena transformatora punjenih piralenom; remedijacija zagađenog zemljišta u rafinerijama; unapređenje kvaliteta motornih benzina i dizel goriva.

- o *Program naučnog i tehnološkog razvoja u energetske delatnosti Srbije*
Trebalo bi se uskladi naučni i tehnološki razvoj energetske delatnosti kako bi se uspešno ispunjavali prethodno navedeni programi.
- o *Uspostavljanje savremenog sistema energetske statistike*
Uspostavljanje sistema energetske statistike prema metodologiji EUROSTAT.

Poredeći energetske politike EU i Srbije, a imajući u vidu da je krajnji cilj Srbije pristupanje EU, možemo zaključiti da je u narednom periodu neophodno obaviti značajne poslove koji se odnose na završetak izgradnje institucionalnog okvira za energetiku i donošenje podzakonskih propisa koji omogućuju i praktično sprovođenje iznetih strateških opredeljenja.

Takođe, potrebno je da Srbija počne u praksi da sprovodi stvari koje su predviđene Strategijom razvoja energetike Republike Srbije do 2015. godine, pri čemu se najpre misli na donošenje i sprovođenje programa za ostvarenje ciljeva postavljenih Strategijom.

Energetska zajednica jugoistočne Evrope i ispunjavanje obaveza preuzetih potpisivanjem Ugovora biće ključni faktori koji će opredeliti dalju budućnost srpske energetike i njenu harmonizaciju sa propisima EU, s obzirom na to da je naglašeno da će se za zemlje koje implementiraju Ugovor i ispune obaveze smatrati da su ispunile uslove za priključenje EU.

Energija sa ljudskim likom

Ana Vjetrov

Saradnik Energyobserver.com

Obnovljivi izvori energije i zaštita čovekove okoline u sektoru energetike postaju ključni uslov održivog razvoja i opstanka. Gde su na tom putu Srbija, a gde Evropska unija

Evropska komisija je 1997. godine objavila Belu knjigu – „Energija za budućnost: obnovljivi izvori energije“ kao osnovu za izradu strategije i akcionog plana, u kojoj je proklamovan cilj da se do 2010. godine obezbedi da se 12% ukupne potrošnje energije dobija iz obnovljivih izvora.

U septembru 2001. godine, nakon četiri godine pregovora, usvojena je Direktiva o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora (tzv. Direktiva o obnovljivim izvorima). Ova direktiva je pružila EU pravni okvir za promociju i razvoj daljeg korišćenja potencijala obnovljivih izvora energije. U Direktivi se navodi da je promocija obnovljivih izvora energije prioritetna mera EU, koja je u skladu sa naporima EU da diverzifikuje energetske izvore kako bi obezbedila veću sigurnost u snabdevanju, zaštitila čovekovu okolinu i promovisala dalje socijalno i ekonomsko jedinstvo.

Prema sporazumu iz Kjota (Kyoto Protocol), EU se obavezala da u periodu 2008-2012. godine smanji emisije gasova staklene

bašte za 8% u odnosu na 1990. godinu. U ispunjavanju ove obaveze, obnovljivi izvori energije tj. nefosilni izvori – energija vetra, solarna, hidro i biomase imaju najvažniju ulogu. Puna primena Direktive o obnovljivim izvorima energije ima potencijal uštede od 200 miliona tona emisije CO₂, odnosno 6% ukupne emisije CO₂ u 1990. godini, u EU.

Osnovni cilj Direktive o obnovljivim izvorima je dupliranje učešća obnovljivih izvora u ukupnoj proizvodnji energije, sa 6% na 12% - do 2010. godine. S obzirom na to da se obnovljivi izvori najvećim delom koriste za proizvodnju električne energije, postavljen je i cilj da se 21% ukupne električne energije proizvede iz obnovljivih izvora (u odnosu na 13,9%, koliko je taj udeo iznosio 1997. godine).

Električna energija se, prema Direktivi, klasifikuje u zavisnosti od toga da li se dobija iz elektrana koje isključivo koriste obnovljive izvore, ili se određeni deo dobija iz elektrana koje proporcionalno koriste i konvencionalne izvore.

Prema odredbama Direktive, svaka država članica je obavezna da proizvede određen udeo električne energije iz obnovljivih izvora, pri čemu se pokazatelji za pojedine zemlje razlikuju, jer su uzeti sadašnji pokazatelji o udelu obnovljivih izvora, i kreću se od 78% u Austriji, do 6% u Belgiji. Ukoliko Evropska komisija proceni da ostvareni ciljevi

neće biti realizovani, ima pravo da ih učini obavezujućim za sve države članice.

Sve zemlje članice su 2002. godine morale da objave izveštaj u kojem su definisale nacionalne ciljeve za energiju iz obnovljivih izvora, i preduzete ili planirane mere za postizanje ovih ciljeva. Sledeći nacionalni izveštaji biće objavljeni 2007. godine.

Finansiranje razvoja

Direktivom je prepušteno državama članicama da same definišu mere kako bi promovisale proizvodnju i potrošnju električne energije iz obnovljivih izvora. Najčešće primenjivani mehanizmi odnose se na finansijske podsticaje (subvencije), industrijske standarde i povećanje javnog prihvatanja.

Jedan od važnih faktora za uspeh čitave akcije je i garantovanje pristupa mreži za električnu energiju dobijenu iz obnovljivih izvora, za šta su najviše odgovorni nacionalni regulatori. Najbolji način za ispunjenje ovog cilja je davanje prioritnog statusa električnoj energiji dobijenoj iz obnovljivih izvora.

Za otvaranje pristupa mreži obnovljive električne energije najčešće se koriste dve vrste regulatorne politike:

o Sistem garantovanih cena

Po ovom sistemu, elektroenergetske kompanije su obavezne da dozvole priključenje na mrežu kompanijama koje proizvode električnu energiju iz obnovljivih izvora, i moraju da preuzmu svu električnu energiju proizvedenu na ovaj način po fiksno određenoj minimalnoj ceni. Ove cene su generalno više od uobičajenih tržišnih cena, a garantovano je i plaćanje u određenom roku. Ovaj sistem se koristi u nekim od najvećih proizvođača obnovljive energije u EU – Nemačkoj i Španiji.

o Sistem kvota (zelenih certifikata)

Po ovom sistemu, vlada određuje minimalni udeo električne energije koju je potrebno proizvesti iz obnovljivih izvora, pri čemu se najčešće udeo postepeno povećava – dok ne dostigne zadati cilj na kraju perioda. Ova obaveza se postavlja proizvođačima, distributerima ili potrošačima. Ovaj sistem se npr. koristi u Velikoj Britaniji.

Poslednja istraživanja su pokazala da sistem garantovanih cena ima veći uspeh u promovisanju proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora.

U izveštaju za 2004. godinu, Evropska komisija je navela da zemlje članice nisu na pravom putu da postignu nacionalno postavljene ciljeve. Prema izvršenim projekcijama, bilo bi dostignuto tek 18-19% umesto 22% dobijene električne energije iz obnovljivih izvora, kako je regulisano Direktivom. Od država članica jedino su Nemačka, Danska, Finska i Španija uspele da ispune nacionalne ciljeve.

Evropska komisija je procenila da su potrebne dodatne investicije od 10 do 15 milijardi evra, kako bi se postigao postavljeni cilj za učešće 12% energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije.

U izveštaju Komisije za 2005. godinu navedeno je da je sistem minimalnih cena generalno jeftiniji i efikasniji od sistema kvota, ali je zaključila da je još uvek prerano za harmonizaciju sistema podrške obnovljivim izvorima energije na nivou EU.

Održivi razvoj

Pojam održivog razvoja je definisan 1987. godine (Brundtland Report) kao „razvoj koji omogućuje zadovoljenje potreba sadašnjih generacija, bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe“. To je razvoj koji se zasniva na

obrascima potrošnje i proizvodnje koji ne degradiraju prirodne izvore, štite čovekovu okolinu, promoviše jednako pravo na postojanje i usmeren je na iskorenjivanje siromaštva.

Održivi razvoj je fundamentalni princip EU od 1997. godine i uključen je i u član 2. Ugovora o EU, kao zajednički princip svih politika i aktivnosti EU.

Evropska komisija je definisala prioritetne oblasti održivog razvoja na koje će se fokusirati u narednom periodu – klimatske promene, zdravlje građana, održivi transport, prirodni izvori i globalno siromaštvo.

Poznato je da je sektor energetike jedan od najvećih zagađivača vazduha zbog štetnih emisija pri sagorevanju uglja u elektranama. Evropska komisija veruje da će ugalj bar još neko vreme ostati glavna sirovina u proizvodnji električne energije širom sveta. Međutim, uporedo sa njegovim korišćenjem moraju se smanjivati emisije CO₂, zbog čega je i razvila program za istraživanje tehnologija „čistog“ uglja.

U EU je od 1. januara 2005. godine na snazi i Sistem trgovine emisijama (ETS), prema kome oko 12.000 velikih industrijskih postrojenja mogu da kupuju i prodaju dozvole za ispuštanje ugljen-dioksida u atmosferu tj. omogućuje kompanijama koje prelaze individualno određene kvote da kupuju dozvole za emitovanje od „zelenijih“ kompanija. Uspostavljanjem ovog sistema, EU je zauzela lidersku poziciju u svetu u borbi protiv klimatskih promena, iako je ovaj sistem kritikovan od strane nekih poslovnih krugova zbog toga što povećava troškove i umanjuje konkurentnost privrede.

Obnovljivi izvori

Najznačajniji obnovljivi energetski resurs koji se koristi u Srbiji je hidropotencijal (oko 17.000 GWh), od čega je do danas iskorišćeno preko 10.000 GWh. Preostali tehnički iskoristivi hidropotencijal nalazi se

pretežno na „graničnim“ rekama Srbije, čije korišćenje nameće potrebu dogovaranja.

Ostali raspoloživi obnovljivi izvori energije odnose se na: biomasu, hidropotencijal malih vodnih tokova, energiju geotermalnih voda i energiju vetra i sunčevog zračenja, sa godišnjim potencijalom od preko tri miliona tona ekvivalentne nafte, što odgovara godišnjoj proizvodnji oko 35000 GWh električne energije (napomenimo da se godišnja proizvodnja električne energije iz konvencionalnih izvora u Srbiji kreće između 30.000 – 32.000 GWh). Od ukupnog potencijala, oko 80% tj. oko 28.000 GWh odnosi se na potencijal biomase. Na oko 900 lokacija na rekama Srbije utvrđene su mogućnosti izgradnje malih hidroelektrana (do 10 MW), sa mogućom proizvodnjom električne energije od oko 1.800 GWh.

Srbija je u okviru Strategije razvoja energetike do 2015. godine predvidela donošenje Programa za selektivno korišćenje obnovljivih izvora energije koji bi trebalo da predstavlja okvir za sve aktivnosti koje se sprovode u cilju povećanog i efikasnog korišćenja obnovljivih izvora energije. Sadašnje učešće obnovljivih izvora energije od 1,5% do 2015. godine trebalo bi da poraste na 4,5%. Upotreba obnovljivih izvora energije bi pored energetskih efekata imala i značajan uticaj na smanjenje emisije štetnih materija, kao i na povećanje investicionih aktivnosti u ovoj oblasti.

Vlada Srbije još uvek nije napravila Program za selektivno korišćenje obnovljivih izvora energije, čime je ozbiljno dovela u pitanje cilj definisan Strategijom razvoja energetike do 2015. godine.

Pored toga, nije usvojena ni podzakonska regulativa koja bi podsticajno delovala na njihov razvoj. Ovo se pre svega odnosi na Pravilnik o povlašćenim proizvođačima električne energije, koji, prema odredbama Zakona o energetici, proizvođačima koji proizvode električnu energiju iz obnovljivih

izvora daje povlašćen status i garantuje njeno preuzimanje u sistem po povlašćenim cenama.

Što se tiče ekoloških standarda, tek predstoji izrada održivog razvoja Republike Srbije, kao i ratifikacija Kjoto protokola. Aktuelni standardi koji regulišu emisije štetnih materija iz energetske postrojenja su daleko niži od standarda EU. Potpisivanjem Ugovora o energetske zajednici, Srbija je istovremeno prihvatila i obavezu da će svi novosagrađeni energetske objekti biti u potpunosti u skladu sa pravilima EU o zaštiti životne sredine.

Srbiji predstoji naporan rad u ispunjavanju postavljenih ciljeva vezanih za upotrebu obnovljivih izvora energije, koji može postati kočnica u pristupanju EU ukoliko se nastavi sadašnjim tempom.

Pravila energetskeg megamarketa

Draga Rizova
Saradnik Energyobserver.com

Kako funkcioniše tržište električne energije i gasa, kako se formiraju cene, kontrolišu monopoli, šta je „pravo starijeg“ i kako se u svemu tome snalazi Srbija

Program za stvaranje jedinstvenog evropskog tržišta – bez unutrašnjih granica, koji je napravljen 1992. godine, nije uključivao sektor energetike. S obzirom na to da je uočeno da je otvaranje energetskeg tržišta zemalja članica jedan od ključnih faktora za poboljšanje konkurentnosti evropske privrede, Evropska komisija i zemlje članice su se saglasile da je potrebno da zajednički reše i ovaj problem.

Kao rezultat toga, 1996. i 1998. godine su usvojene prve direktive o električnoj energiji i gasu, kao važan korak u uspostavljanju jedinstvenog tržišta i u sektoru energetike. Cilj direktiva je bio otvaranje tržišta električne energije i gasa kroz postepeno uvođenje konkurencije, što bi rezultiralo povećanjem efikasnosti u energetskeg sektoru, kao i povećanju konkurentnosti evropske privrede u celini. Do septembra 2000. godine najveći deo zemalja članica implementirao je ove direktive u nacionalna zakonodavstva.

Evropska komisija je 2001. godine zaključila da su potrebne i dodatne mere kako bi se konačno uspostavilo jedinstveno tržište

energenata i ispoljili benefiti kojima se težilo.

Zbog toga je usvojena druga direktiva o električnoj energiji i gasu 2003. godine i preko nje je zatraženo potpuno otvaranje tržišta, uz istovremeno održavanje visokih standarda u pružanju usluga i obaveza univerzalnog pružanja usluga. Obe direktive (električna energija i gas) stupile su na snagu 4. avgusta 2003. godine, a rok za njihovu ugradnju u nacionalno zakonodavstvo bio je 1. jul 2004. godine. Glavna odredba se odnosila na otvaranje tržišta električne energije i gasa za sve kompanije, počev od 1. jula 2004, a za sve potrošače, uključujući domaćinstva – od 1. jula 2007. godine. Nakon ovog datuma svi potrošači u EU moći će da slobodno biraju na tržištu svog snabdevača električnom energijom i gasom.

Najznačajniji elementi direktive su:

- o **Razdvajanje (Unbundling)**

Prenosne mreže, za transport električne energije i gasa moraju biti vođene nezavisno od proizvođača i distributera, kako bi se izbegao preferencijalni pristup prenosnim sistemima i gasnim mrežama – od strane energetskeg kompanija. Zbog toga se nalaže razdvajanje kompanija za prenos od distributivnih/proizvođačkih kompanija i njihovo formiranje kao samostalnih pravnih lica, u privatnom ili državnom vlasništvu.

o Tarife za prenos

Tarife za prenos moraju biti jednake za sve korisnike prenosnog sistema, kao i garantovan pristup skladišnim kapacitetima gasa svim trećim licima na nediskriminatornoj bazi.

o Usluge od zajedničkog značaja

Direktiva definiše i minimum standarda koji moraju biti ispoštovani u pružanju usluga od zajedničkog značaja, uzimajući pri tome u obzir zajedničku zaštitu, sigurnost snabdevanja, zaštitu životne okoline i jednak nivo konkurentnosti u svim državama članicama.

Od zemalja članica se, po direktivi, zahteva i formiranje nezavisnog nacionalnog regulatora (Agencija za energetiku), koji ima zadatak da prati kretanja na tržištu i spreči bilo kakav oblik diskriminacije između učesnika.

Zajedno sa direktivama, usvojeni su i propisi koji ustanovljavaju zajednička pravila za prekograničnu trgovinu električnom energijom.

Liberalizacija tržišta nije tekla bez problema ni u EU: Evropska komisija je u martu 2005. godine podnela pritužbe Evropskom sudu pravde protiv Belgije, Nemačke, Grčke, Litvanije, Luksemburga i Španije zbog toga što još nisu implementirale direktive u nacionalna zakonodavstva.

Tokom 2005. i početkom 2006. godine sprovedeno je istraživanje o konkurenciji u sektoru energetike, koje je ukazalo na dalje postojanje ozbiljnih problema:

Koncentracija tržišta

Tržište energije u EU i dalje odražava stare tržišne strukture, nacionalnih ili regionalnih monopola, dajući nekim učesnicima mogućnost kontrole na veleprodajnim tržištima električne energije, dok u sektoru gasa kompanije nastoje da kontrolišu uvoz i/ili domaću proizvodnju.

Vertikalno zatvaranje

Najčešće ga sprovode integrisane kompanije koje istovremeno posluju i na veleprodajnom i na distributivnom nivou, sprečavajući time ulazak novih učesnika na tržište.

Integracija tržišta

Tržišta gasa i električne energije su i dalje najvećim delom nacionalna.

Pitanje transparentnosti

Nedovoljna transparentnost energetskih tržišta je jedan od endemskih problema u EU, uprkos tome što je pristup informacijama od suštinskog značaja za uspostavljanje tržišne utakmice, jer je učesnicima na tržištu potrebno više informacija o tehničkoj dostupnosti interkonektora i prenosnih mreža.

Formiranje cena

Iako se priznaje veći broj faktora koji je u poslednje vreme doveo do dramatičnog rasta cena energenata, u izveštaju se navodi da je i antikonkurentna praksa jedan od ovih faktora, jer ne dozvoljava uspostavljanje cena putem transparentnog tržišnog mehanizma.

„Pravo starijeg“

Ovo pravo dozvoljava određenim kompanijama da rezervišu kapacitete za prenos (kao što su npr. gasovodi i naftovodi) čime postavljaju dodatne barijere za ulazak na tržište.

Tržišno povezivanje

Ovo se odnosi na tržišno povezivanje proizvođača, snabdevača, prenosnih mreža i distributera, čime se ostali učesnici na tržištu – konkurenti, stavljaju u neravnopravan položaj.

Evropski komesar za konkurenciju gospođa Neelie Kroes je početkom septembra ove godine upozorila da je rastući protekcionizam jedan od najvećih izazova u sektoru energetike: „Ne smemo dozvoliti sebi da nas prevaziđena

retorika protekcionizma skrene sa puta. Veštački stvoreni nacionalni šampioni mogu imati privlačnost - kratkoročno gledano, ali češće imaju dugoročno nazadan uticaj na evropsku konkurentnost i evropske potrošače.”

Ekološki pokret Grinpis, u svom izveštaju objavljenom aprila 2005. godine, kritikovao je stanje u sektoru energetike, smatrajući da ono pogoduje samo najvećim evropskim energetske kompanijama – EdF, E.on, RWE, ENEL, Vattenfall, Electrabel, EnBW, Endesa, Iberdrola i British Energy. Kako se navodi u istraživanju, proces liberalizacije tržišta električne energije i gasa je pokrenuo talas preuzimanja (mergers & acquisitions), koji je pogodio veliku desetoricu da povećaju sopstveni uticaj na tržištu i uticaj na formiranje cena. U takvim uslovima, novi proizvođači, koji dobijaju energiju iz obnovljivih izvora, imaju male šanse da se ravnopravno takmiče na tržištu. U izveštaju se navodi da pomenutih deset kompanija kontroliše 60% ukupnog tržišta električne energije u EU.

A kako je u Srbiji?

Srbija je 2001. godine započela reformu energetskega sektora u cilju usklađivanja sa propisima EU. Ovi ciljevi su dodatno potvrđeni potpisivanjem Ugovora o formiranju energetske zajednice, čime se Srbija obavezala da će u predviđenim rokovima implementirati zakonodavstvo EU iz oblasti energetike (Acquis Communautaire).

Direktive EU o električnoj energiji i gasu su implementirane u novi Zakon o energetici koji je usvojen 2004. godine. Međutim, kako je ovaj proces još u toku, a i neke od institucija su formirane tek pre nekoliko meseci, proces uspostavljanja tržišta električne energije još uvek nije značajnije napredovao. Jedna od glavnih kočnica je nedostatak sekundarne regulative tj. podzakonskih propisa koji bliže regulišu određena pitanja.

Na osnovu novog zakona formirane su i nove institucije – Agencija za energetiku, a obavljeno je i razdvajanje Elektroprivrede Srbije na EPS (proizvodnja i distribucija) i EMS (prenos).

Prema odredbama Zakona o energetici, trenutno je otvoreno (za pristup trećih lica) 12% tržišta električne energije u Srbiji. Taj deo predstavlja oko 30 potrošača koji troše više od 25 GWh električne energije godišnje – i koji su prema Zakonu o energetici kvalifikovani potrošači, što znači da mogu sami da biraju svog isporučioaca. Međutim, trenutno nijedan kvalifikovani potrošač ne učestvuje na tržištu jer je regulisana cena (od strane države) na nivou nižem od troškova proizvodnje, što sprečava ulazak drugih učesnika na tržište Srbije.

Nediskriminatorski pristup trećim licima je takođe zagarantovan odredbama Zakona o energetici.

Što se tiče tržišta gasa u Srbiji, ono je generalno nerazvijeno s obzirom na to da je potrošnja gasa u Srbiji na prilično niskom nivou. Odredbama Zakona o energetici, tržište gasa je „otvoreno” čak 60% za pristup trećim licima, ali je u praksi onemogućen pristup potrošačima monopolističkom pozicijom Srbijagasa, koji se bavi prenosom, skladištenjem, distribucijom i trgovinom prirodnim gasom. Pored toga, cena gasa je regulisana od strane države, što stvara dodatne barijere za razvoj tržišta.

Procesi liberalizacije tržišta električne energije i gasa u Srbiji biće nastavljani u okviru Energetske zajednice jugoistočne Evrope, sa krajnjim ciljem da se u jugoistočnoj Evropi formira tržište koje je potpuno usklađeno i kompatibilno sa tržištem EU. Zbog toga je i navedeno da će se smatrati da su zemlje koje u potpunosti implementiraju obaveze iz Ugovora o energetskega zajednici ispunile sve uslove za prijem u EU iz oblasti energetike.

Energetska zajednica jugoistočne Evrope

Dejan Stojadinović

Saradnik Energyobserver.com i nedeljnika Ekonomist

Ugovor o Energetskoj zajednici jugoistočne Evrope stupio je na snagu 1. jula 2006. godine. S kojim ciljem je stvoren, koje su koristi i da li smo spremni da ispunimo preuzete obaveze

Evropska komisija je 2002. godine podnela predlog strategije kojom su bili definisani principi i institucionalni okviri za stvaranje regionalnog tržišta električne energije u jugoistočnoj Evropi. Potpisivanjem Memoranduma o razumevanju o Regionalnom tržištu električne energije u jugoistočnoj Evropi (novembar 2002) – Atinski memorandum 2002, države jugoistočne Evrope su se složile da usvoje legislativu Evropske unije iz ove oblasti i uspostave strukturu za praćenje funkcionisanja tržišta.

U martu 2003. je doneta odluka da se ovaj dogovor proširi i na područje gasa. Evropska komisija je potom pripremila Atinski memorandum 2003. koji je proširen pitanjima vezanim za gas, a uzete su u obzir i nove direktive o električnoj energiji i gasu koje je Evropska unija usvojila u junu 2003. godine.

S obzirom na to da su atinski memorandumi 2002. i 2003. bili pravno neobavezujući dokumenti, zemlje regiona su istakle potrebu da se formira pravno obavezujući

okvir, jake institucije i nadzorno telo koje bi pratilo funkcionisanje regionalnog tržišta energijom. Rezultat ovakvih nastojanja je i odluka o otpočinjanju pregovora sa zemljama jugoistočne Evrope (Council Document No. 9531/2004) radi zaključenja pravnog ugovora koji će u sebi sadržati osnovne postavke iz dva atinska memoranduma.

Donatori za ovaj projekat na nivou jugoistočne Evrope su Kanada (CIDA), Sjedinjene Američke Države (USAID), Nemačka (KfW), Svetska banka (WB), Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD), Evropska investiciona banka (EIB), Italija (MPA), Švajcarska (SECO) i Francuska (DREE).

Zemlje donatori ovaj projekat sprovode u saradnji sa nadležnim organizacijama:

- CEER – Council of European Energy Regulators
- ETSO – European Transmission System Operators
- UCTE – Union for the Co-ordination of Transmission for Electricity
- GTE – Gas Transmission for Europe
- EFET – European Federation of Energy Traders
- ERRRA – Energy Regulators Regional Association.

Zadaci

Zajednički zadatak zemalja koje su potpisnice Atinskog memoranduma o razumevanju 2003 („Memorandum of Understanding on the Regional Energy Market in South East Europe and its Integration into the European Community Internal Energy Market“ – Athens December 8, 2003) je stimulacija ekonomskog razvoja i investicija u jugoistočnoj Evropi kroz veću dostupnost, efikasnost i pouzdanost energetske izvora uz prihvatljive cene.

Jedan od načina za dostizanje ovog cilja je povećanje regionalne integracije, kreiranje regionalnog tržišta energije koje je kompatibilno sa internim tržištem energije Evropske unije, razvoj konkurencije, veći stepen razmene unutar regiona jugoistočne Evrope i sa učesnicima na tržištu energije Evropske unije.

Rezultat atinskog procesa započetog 2002. godine je bio potpisivanje Ugovora o Energetskoj zajednici u Atini – 25. oktobra 2005. godine, čime je stvoreno zajedničko tržište električne energije i gasa, koje se prostire na teritoriji devet država članica – Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija, Srbija, Rumunija, Kosovo-UNMIK – i na kome vladaju unificirana pravila za funkcionisanje tržišta električne energije i gasa sa pravilima u EU.

Zadatak Energetske zajednice je da:

- a) stvori stabilan regulatorni i tržišni okvir sposoban da privuče investiranje u gasnu mrežu, proizvodnju električne energije, prenosnu i distributivnu mrežu, kako bi sve zemlje članice imale pristup stabilnoj i neprekidnoj isporuci energije koja je suštinska za ekonomski razvoj i socijalnu stabilnost;
- b) stvori jedinstveni regulatorni prostor za trgovinu električnom energijom i gasom;

- c) pojača sigurnost snabdevanja jedinstvenog regulatornog prostora obezbeđivanjem stabilnog ambijenta za investicije u kojem se mogu razvijati veze sa kaspiskim, severnoafričkim i bliskoistočnim rezervama gasa i eksploatisati domaći izvori energije, poput prirodnog gasa, nafte i hidroenergije;
- d) poboljša situaciju u pogledu životne sredine u vezi sa energetikom, kao i energetske efikasnost, kao i da poveća korišćenje obnovljive energije, i utvrdi uslove za trgovinu energijom u okviru jednog jedinstvenog regulatornog prostora;
- e) razvije tržišnu konkurenciju među proizvođačima energije i iskoristi ekonomiju obima.

Aktivnosti

Aktivnosti Energetske zajednice uključuju:

- a) implementaciju *acquis communautaire* (zakonodavstva Evropske zajednice) o energiji, životnoj sredini, konkurenciji i obnovljivoj energiji, prilagođeno institucionalnom okviru Energetske zajednice;
- b) uspostavljanje specifičnog regulatornog okvira koji omogućava efikasan rad tržišta energije i stvaranje jedinstvenog mehanizma za prekogranični prenos i/ili transport mrežne energije i nadzor unilateralnih mera zaštite;
- c) stvaranje tržišta energije bez unutrašnjih granica, uz koordinaciju uzajamne pomoći u slučaju ozbiljnog poremećaja na mreži energije ili spoljnih prekida, što može uključiti i uspostavljanje zajedničke energetske spoljnotrgovinske politike.

Energetska zajednica u brojkama

Energetska zajednica jugoistočne Evrope je svojim osnivanjem stvorila jedinstveno energetska tržište čija površina pokriva teritoriju nešto veću od Francuske, a po broju stanovnika koji iznosi 55 miliona jednaka je veličini tržišta Italije. Pri tome se u okviru Energetske zajednice godišnje proizvede oko 58% proizvodnje električne energije u Italiji.

Tabela 1. POVRŠINA I BROJ STANOVNIKA

TERITORIJA	Površina u km ²	Broj stanovnika (procena 2003)
Albanija	28,748	3,582,805
Bosna i Hercegovina	51,129	4,100,000
Bugarska	110,993	7,621,337
Hrvatska	56,542	4,422,248
Crna Gora	13,812	650,000
Makedonija	25,333	2,071,210
Srbija	77,474	7,498,001
Rumunija	237,500	22,317,730
Kosovo - UNMIK	10,887	2,000,000
UKUPNO	612,418	54,263,331

Tabela 2. INSTALIRANI KAPACITETI ZA PROIZVODNJU ELEKTRIČNE ENERGIJE U 2003. GODINI

TERITORIJA	Hidrokapaciteti		Termokapaciteti		Nuklearni kapaciteti		UKUPNO (MW)
	u MW	u %	u MW	u %	u MW	u %	
Albanija	1,447	90%	159	10%	0	0%	1,606
Bosna i Hercegovina	1,949	52%	1,765	48%	0	0%	3,714
Bugarska	2,864	23%	6,613	54%	2,880	23%	12,357
Hrvatska	1,935	49%	1,676	42%	354	9%	3,965
Crna Gora	649	77%	191	23%	0	0%	840
Makedonija	480	32%	1,005	68%	0	0%	1,485
Srbija	2,851	37%	4,814	63%	0	0%	7,665
Rumunija	6,086	34%	11,133	62%	707	4%	17,926
Kosovo - UNMIK	35	2%	1,498	98%	0	0%	1,533
Energetska zajednica	18,296	36%	28,854	56%	3,941	8%	51,091

Tabela 3. GODIŠNJA PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE U 2003. GODINI

TERITORIJA	Hidrokapaciteti		Termokapaciteti		Nuklearni kapaciteti		UKUPNO (GWh)
	u GWh	u %	u GWh	u %	u GWh	u %	
Albanija	4,824	98%	81	2%	0	0%	4,905
Bosna i Hercegovina	4,628	41%	6,629	59%	0	0%	11,257
Bugarska	3,294	8%	21,974	52%	17,278	41%	42,546
Hrvatska	4,897	37%	6,703	51%	1,623	12%	13,223
Crna Gora	1,533	59%	1,074	41%	0	0%	2,607
Makedonija	755	13%	4,863	87%	0	0%	5,618
Srbija	9,118	27%	24,318	73%	0	0%	33,436
Rumunija	13,009	25%	33,952	66%	4,564	9%	51,525
Kosovo - UNMIK	113	3%	3,772	97%	0	0%	3,885
Energetska zajednica	42,171	25%	103,366	61%	23,465	14%	169,002

Tabela 4. DOKAZANE REZERVE NAFTE I PRIRODNOG GASA

TERITORIJA	Dokazane rezerve nafte (u milionima tona)	Dokazane rezerve prirodnog gasa (u milijardama m ³)
Albanija	22.5	2.8
Bosna i Hercegovina	minimalne	minimalne
Bugarska	minimalne	5.7
Hrvatska	12.6	35.0
Crna Gora	minimalne	minimalne
Makedonija	minimalne	minimalne
Srbija	10.6	48.1
Rumunija	130.2	425.0
Kosovo - UNMIK	minimalne	minimalne
UKUPNO	175.9	516.6

Institucije Energetske zajednice

Atinskim memorandumom su formirana radna tela koja se bave problematikom funkcionisanja regionalnog tržišta energije, a koja su kasnije nastavila da deluju kao tela Energetske zajednice:

1. Ministarski savet,
2. Stalna grupa visokog nivoa (PHLG),
3. Sekretarijat - Beč,
4. Regulatorno telo Energetske zajednice - Atina.

Sa razvojem regionalnog tržišta energije raste i potreba za jačanjem institucija koje prate i nadziru operacije na tržištu. Zbog toga je predviđeno osnivanje **Regulatornog tela Energetske zajednice** – koje ima slične funkcije kao i Regulatorna grupa Evropske unije za električnu energiju i gas. Ovo telo ima glavnu ulogu pri izradi statuta, tehničke i regulatorne regulative u regionu i praćenju njene implementacije. Regulatorno telo u ograničenom delu ima i izvršnu ulogu, kao i određenu arbitražnu ulogu u slučaju rešavanja sporova nastalih na tržištu. Regulatorno telo nema ulogu pri donošenju investicionih odluka u regionu, ali može da daje preporuke tj. da ima savetodavnu ulogu pri investicijama koje su od regionalnog značaja.

Pored navedenih tela, ustanovljen je i **Sekretarijat**, sa sedištem u Beču, čija je uloga praćenje implementacije preuzetih obaveza i praćenje aktivnosti, kao i sprovođenje anti-korupcijske politike.

Osnovni zadaci Sekretarijata su vezani za oblasti:

- Organizacije i funkcionisanja tržišta,
- Tehničku organizaciju funkcionisanja tržišta,
- Koordinaciju infrastrukturnog fonda i donatorskih aktivnosti,
- Koordinaciju i sprovođenje mehanizma za rešavanje sporova u oblasti investiranja, trgovine i regulatornih pitanja,

- Podrška radu Ministarskog saveta, Stalne grupe visokog nivoa (PHLG), Regulatornog tela i Foruma energetskih regulatora jugoistočne Evrope.

Vremenski rokovi

Ugovor o Energetskoj zajednici je stupio na snagu 1. jula 2006. godine, nakon što je izvršena njegova ratifikacija u parlamentima država članica. Iz teksta Ugovora proizlaze sledeće obaveze i vremenski rokovi za usklađivanje propisa zemalja članica sa propisima EU:

- Po stupanju na snagu Ugovora, implementirati Direktivu EEC 85/337/EEC u vezi sa ocenom projekata sa stanovišta uticaja na životnu sredinu.
- Po stupanju na snagu Ugovora, izgradnja i rad novih postrojenja za proizvodnju električne energije moraće biti u skladu sa *Acquis communaitaires* u vezi zaštite životne sredine.
- Po stupanju na snagu Ugovora implementirati član 4(2) Direktive 79/409/EEC o očuvanju divljih ptica.
- U roku od jedne godine od stupanja Ugovora na snagu, implementirati Direktivu Evropske zajednice 2003/54/EC u vezi sa zajedničkim pravilima za interno tržište električne energije, Direktivu Evropske zajednice 2003/55/EC u vezi sa zajedničkim pravilima za interno tržište prirodnog gasa, kao i Propis Evropske zajednice 1228/2003/EC o uslovima za pristup mreži za prekograničnu razmenu električne energije.
- Januar 2008. godine je rok da kvalifikovani potrošači budu svi osim domaćinstava, a od 1. januara 2015. godine svi potrošači će biti kvalifikovani.

- U roku od jedne godine pripremiti plan implementacije Direktiva 2001/77/EC i 2003/30/EC o obnovljivim energetske resursima.
- U roku od jedne godine od usvajanja Liste opšteprimjenjivih standarda Evropske zajednice usvojiti razvojne planove za usklađivanje sa ovim standardima. Listu opšterimenjivih standarda sastavlja Sekretarijat Energetske zajednice u roku od jedne godine nakon stupanja na snagu Ugovora.
- U roku od jedne godine od stupanja Ugovora na snagu usvojiti Izjave o sigurnosti snabdevanja.
- Do 31. decembra 2011. implementirati Direktivu 1999/32/EC o smanjenju sadržaja sumpora kod nekih tečnih goriva.
- Do 31. decembra 2017. implementirati Direktivu 2001/80/EC o postrojenjima sa sagorevanjem.

Članstvo u Energetskoj zajednici

U vezi sa brojnim obavezama koje su proistekle iz potpisivanja Ugovora o Energetskoj zajednici, a koje su usmerene na harmonizaciju sa propisima EU, trenutno stanje u Srbiji je sledeće:

Institucionalni okvir

Srbija je formirala osnovni institucionalni okvir za poslove energetike (nadležnost Ministarstva rudarstva i energetike), životne okoline (nadležnost Ministarstva nauke i zaštite čovekove okoline) i konkurencije (nadležnost Ministarstva trgovine, turizma i usluga), pri čemu su neke od osnovanih institucija operativne tek par meseci. Pored relevantnih sektora u ministarstvima koja pokrivaju ove oblasti, formirana je i Agencija za energetiku, kao i

Komisija za zaštitu konkurencije. Agencija za energetske efikasnost je formirana još 2002. godine. Još nije donet nacionalni plan za energetske efikasnost.

Električna energija

Srbija je 2004. godine usvojila Zakon o energetici koji je otvorio put liberalizaciji i otvaranju sektora elektroenergetike. Podzakonska akta još nisu u potpunosti usvojena – npr. Pravila o radu tržišta, Pravila o korišćenju prenosne i distributivne mreže i dr. Agencija za energetiku je usvojila metodologije za određivanje tarifnih elemenata. Jedna od najznačajnijih prepreka za istinsko funkcionisanje tržišta električne energije je nizak nivo maloprodajne cene električne energije, koji je diktiran od strane države – i pri tome ne pokriva ni troškove proizvodnje. Ovo je i jedan od glavnih razloga zbog kojih kvalifikovani potrošači ne učestvuju na tržištu električne energije.

Prirodni gas

U sektoru prirodnog gasa je odredbama Zakona o energetici iz 2004. godine već uspostavljen pravni i regulatorni okvir za tržište prirodnog gasa. Podzakonska regulativa je još uvek u pripremi, ali je uspostavljena struktura najvećim delom kompatibilna sa direktivom EU 2003/55/EC o prirodnom gasu. Jedan od problema je što Zakonom o energetici nisu predviđeni vremenski rokovi za razdvajanje (unbundling) Srbijagasa, ali trenutno je u toku rad na organizacionom razdvajanju ove kompanije.

Konkurencija

Na području konkurencije, Srbija je u septembru 2005. godine usvojila Zakon o zaštiti konkurencije kojim se zabranjuju monopolističke aktivnosti na tržištu. Osnovana je i Komisija za zaštitu konkurencije koja je nedavno počela sa radom.

Obnovljivi izvori energije

Srbija još nema regulativu vezanu za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora ili promociju korišćenja biodizela u transportu.

Zaštita čovekove okoline

Srbija je do sada usvojila neke od propisa, kao što je npr. Postupak za procenu uticaja zagađenja vazduha na čovekovu okolinu. U pripremi je i Strategija održivog razvoja u okviru koje će se izvršiti ekonomska procena primene zakonodavstva EU iz oblasti zaštite životne okoline. Procenjuje se da će 1/3 ukupnih sredstava potrebnih za primenu ovog plana biti usmerena u sektor energetike.

Jedan od glavnih nedostataka pristupanja Srbije Energetskoj zajednici jugoistočne Evrope je što nije urađena odgovarajuća studija u okviru koje bi se realno sagledale mogućnosti Srbije, kao i finansijske posledice i prednosti potpisivanja Ugovora. Ovako, Srbija je pristupila Ugovoru o Energetskoj zajednici po inerciji, tako da ne postoji mogućnost da se realno sagledaju i procene njene mogućnosti u ispunjavanju preuzetih obaveza.

Globalno zagrevanje i lokalno hlađenje

M.Sc.Biol Ana Ržaničanin

Konsultant za životnu sredinu Ministarstva za zaštitu zemlje i mora Italije
Odeljenje za Centralnu i Istočnu Evropu

Kako razrešiti ključnu dilemu sveta u kome živimo: rastuću potrebu za svim izvorima energije i preteću činjenicu da neki od njih ozbiljno ugrožavaju životnu sredinu

Otkako se sedamdesetih godina prošlog veka počela obraćati pažnja na vezu između povećane koncentracije troatomnih gasova u atmosferi usled industrijskog rasta u novijoj istoriji, i efekta staklene bašte (*greenhouse effect*), debata o njihovoj uzročnoj posledičnoj vezi traje i danas. Postoje stručnjaci koji i dalje opovrgavaju vezu pomenute dve pojave, ali je opšte prihvaćen stav da povećana emisija troatomnih i drugih gasova uzrokuje globalno otopljanje usled efekta staklene bašte. Efekat se ogleda u zadržavanju određene količine energije koja dospeva na zemlju u vidu sunčeve svetlosti, jer je atmosfera propusna samo za zračenja određene talasne dužine, dok deo reflektovane svetlosti uopšte ne napušta atmosferu, uslovljavajući postepen porast temperature.

Međunarodni panel o klimatskim promenama (The Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC) predvideo je prosečni porast temperature od 1,4°C do 5,8°C između 1990. i 2100. godine. Sadašnje

procene ukazuju da čak i ako Kjoto protokol bude u celini uspešno implementiran, taj porast će se smanjiti od 0,02 °C do 0,28 °C respektivno do 2050. godine (izvor: časopis *Nature*, oktobar 2003. godine).

Protokoli

Početak tretiranja ovog pitanja na način i u obimu koje ono zaslužuje označava potpisivanje MONTREALSKOG PROTOKOLA 16. septembra 1987. o supstancama koje oštećuju ozonski omotač. Međutim, tek potpisivanjem KJOTO PROTOKOLA, međunarodnog ugovora sa obavezujućom regulativom za države potpisnice, 11. decembra 1997. godine počinje debata o ovom rastućem problemu. U protokolu, koji ima pravnu snagu međunarodnog ugovora, zemlje potpisnice su se složile da će povećati energetske efikasnosti u relevantnim sektorima nacionalne privrede i smanjiti kumulativne antropogene emisije gasova koji proizvode efekat staklene bašte za 5,2% u odnosu na njihov nivo iz 1990. godine u obavezujućem periodu od 2008. do 2012. godine. U aneksu protokola su i navedeni gasovi koji izazivaju efekat staklene bašte, a to su: ugljen-dioksid (CO₂), metan (CH₄), azot-dioksid (N₂O), halogeni ugljovodonici (HFC_s), perfluor ugljovodonici (PFC_s) i sumporheksafluorid (SF₆).

O protokolu se pregovaralo u Kjotu u decembru 1997, otvoren je za potpisivanje 16. marta 1998. godine, a zatvoren 17. marta 1999. godine. Prema stavu 25. protokol stupa na snagu „19 dana od potpisivanja ne manje od 55 zemalja, ili obuhvatanja 55% globalne emisije gasova”. Od ova dva uslova, ispunjen je onaj o broju zemalja potpisnica 23. maja 2002. godine, kada je Island ratifikovao sporazum. Ratifikacijom sporazuma od strane Rusije 18. novembra 2004. godine obuhvaćen je uslov o obuhvatanju 55% globalne emisije gasova.

Kjoto protokol danas obuhvata 166 zemalja, ne uključujući SAD i Australiju, koje su potpisale, ali nisu ratifikovale sporazum, međutim ne i našu zemlju, jer smo u periodu potpisivanja bili pod međunarodnim sankcijama. U svojoj suštini Kjoto protokol uspostavlja sledeće principe:

Zemlje potpisnice su podeljene u dve kategorije: razvijene zemlje (u daljem tekstu i samom protokolu „zemlje iz aneksa 1”) koje su pristale na obavezu da smanje emisije gasova i zemlje u razvoju (u daljem tekstu i samom protokolu „zemlje van aneksa 1”) koje se nisu obavezale na smanjenje emisije gasova.

Bilo koja potpisnica iz aneksa 1 koja ne ispuni cilj protokola biva kažnjena podizanjem nivoa smanjenja emisije za 30% u sledećem periodu. Interesantna, i ne mnogo poznata javnosti, strana Kjoto protokola je mogućnost da zemlje iz aneksa 1 ispunjavaju svoje obaveze kupovinom tzv. „Carbon Credits” poena umesto smanjenja emisije gasova u samoj zemlji, što je sa druge strane ohrabrenje i motiv zemljama van aneksa 1 da smanjuju emisije gasova što je i ekonomski isplativo prodajom „Carbon Credits” poena. To je moguće uraditi preko finansijskih berzi (kao što je novoosnovana „EU Emissions Trading Scheme”) ili preko projekata za smanjenje emisije gasova u zemljama van aneksa 1.

Tako su ciljevi zemalja unutar i van aneksa 1 sasvim suprotni. Dok prvi žele da „Carbon Credits” poene kupe što jeftinije, drugi žele da postignu maksimum cene za poene generisane u sopstvenim projektima.

Praksa

U praksi države potpisnice iz EU žele da obaveze o smanjenju emisije prebace na individualne industrijske entitete, tj. glavne zagađivače kao što su npr. elektrane i fabrike papira. To znači da su, realno, kupci „Carbon Credits” poena individualne kompanije koje očekuju da njihova emisija pređe zadatu kvotu. Kjoto omogućuje da nekoliko zemalja iz aneksa 1 formira skup zemalja tzv. „bubble” ili „balon” i da predstavljaju jedan entitet sa jedinstvenim gornjim nivoom emisije gasova. EU predstavlja tako formiranu grupu, i stvorila je „EU Emissions Trading Scheme EU ETS” za trgovinu „Carbon Credits” poenima kao tržište unutar tržišta.

Pored EU ETS, glavni izvor poena su Clean Development Mechanism (CDM) koji dozvoljava stvaranje poena razvojem projekata za smanjenje emisije u zemljama van aneksa 1 i Joint Implementation (JI) mehanizam koji omogućuje stvaranje poena od već postojećih projekata u samim zemljama iz aneksa 1. Kako je stvaranje ovih mehanizama podvrgnuto dugom procesu registracije i ratifikacije od strane UN, ovo je tržište u potpunosti okrenuto budućnosti, jer se sadašnje transakcije odvijaju po mnogo nižim cenama od realnih, dok je rast cene po individualnom poenu izgledan sa približavanjem 2013. kao godine kada se sagledavaju učinci zemalja potpisnica.

Treba istaći da smanjenje emisije gasova za 5,2% u odnosu na njihov nivo iz 1990. godine, upoređeno sa projektovanim emisijama za 2010. godinu, u stvari predstavlja smanjenje za čak 29% na globalnom nivou. Toliko smanjenje emisije nije moguće bez ozbiljnih promena tehnoloških postupaka

i značajnih ulaganja u istraživanje i razvoj novih tehnologija, kao i zamene postojećih energenata čistijom alternativom.

International Energy Agency (IEA) je početkom godine izdala izveštaj koji analizira sredstva uložena u istraživanje i razvoj novih tehnologija, koji ukazuje da se najviše radi na biomasi, fotovoltaznoj solarnoj i energiji vetra, dok se manje ulaže u geotermalne vode, koncentrisanu solarnu i energiju okeana. U decembru 2005. EU je izdala Biomass Action Plan koji predviđa da se trenutni udeo biomase u ukupnoj potrošnji energije u EU (oko 4%) udvostruči do 2010. godine. Tim planom se predviđa smanjenje uvoza sirove nafte za 8%, sprečavanje emisije gasova za CO₂ ekvivalent od 209 miliona tona, i stvaranje 300.000 radnih mesta u poljoprivredi i šumartsvu. Plan podrazumeva i promociju biomase kao energenta u grejanju i hlađenju, kao i proizvodnji i transportu električne energije, jer je glavni nedostatak biomase (promenljiva toplotna moć goriva) otklonjen razvojem specijalnih kotlova koji zadržavaju nominalnu produkciju i pri promenljivim parametrima goriva. Procenjuje se da će troškovi akcionog plana iznositi oko 9 milijardi evra godišnje, što odgovara porastu cene sirove nafte od 1,5 evroceniti po litru ili 0,1 evroceniti po kWh električne energije.

Ugalj

Što se uglja tiče, EU komisija za energiju predviđa da elektrane na ugalj ostaju "the workhorse of electricity generation worldwide" tj. glavni pokretač proizvodnje električne energije za predstojeći period. U govoru održanom maja 2006, Andris Piebalgs, predsednik Komisije EU za energiju, izjavio je da tehnološki razvoj znači budućnost za eksploataciju uglja, koja danas izgleda pozitivnije nego ikada. Međutim, dodao je da eksploatacija uglja mora biti

propraćena smanjenjem emisije CO₂ i pozvao istraživače, industrijalce i zemlje članice da demonstriraju kako ugalj može doprineti održivoj, sigurnoj i konkurentnoj energiji za Evropu.

Jedno od mogućih rešenja je i izdvajanje CO₂ iz dimnih gasova i skladištenje u specijalnim skladištima, ali ova tehnologija po procenama stručnjaka neće biti dostupna za sledećih 20 godina. Treba reći da Komisija EU za energiju finansira plan koji razvija tehnologiju za izdvajanje i skladištenje CO₂ po ceni koja ne prelazi 20 evra po toni. Naravno da je u poređenju sa ugljem prirodni gas neuporedivo čistije gorivo, ali sa aspekta EU to je ipak energent koji se uvozi, dok zaliha uglja ima u skoro svim zemljama članicama, pa je u fokus stavljeno poboljšanje uslova eksploatacije uglja. International Energy agency (IEA) procenjuje svetske rezerve uglja na 180 godina, po sadašnjoj stopi potrošnje. Rezerve su relativno ravnomerno raspoređene: SAD 27%, Rusija 17%, Kina 13% i Indija sa oko 10%, a ostatak u manjim procentima po ostalim zemljama. Što se potrošnje tiče, u EU najveći potrošač je Nemačka sa 82 miliona tona naftnog ekvivalenta u energiji (Mtne) u 2005. godini, slede Poljska (57 Mtne), Engleska (39 Mtne), Španija (21 Mtne), Češka (20,5 Mtne), Italija (17 Mtne) i Francuska (13 Mtne) (izvor: *BP statistical review of world energy 2006*).

Nafta

Interesantne su i projekcije Američke nacionalne agencije za energiju za period od 2003. do 2030. godine. Potrošnja energije na svetskom nivou će rasti 2% u navedenom periodu (sa 421 x10¹⁵ Btu u 2003. godini, na 722x 10¹⁵ Btu u 2030. godini), sa najvećim rastom u zemljama van EU (British termal unit Btu = 0.245 KW), a porast potrošnje u industrijskom sektoru iznosiće 2,4% godišnje, sa padom trenda porasta potrošnje

u sistemu transporta zbog očekivanog povećanja cena sirove nafte.

Nafta ostaje dominantni izvor energije sa porastom potrošnje sa 80 miliona tona barela dnevno u 2003. godini na 118 miliona tona barela dnevno u 2030. godini. Zemlje OPEC-a će pokriti većinu porasta potrošnje (+14,6 miliona tona barela dnevno), dok će potrošnja nafte iz zemalja van OPEC-a porasti, kao i upotreba nekonvencionalnih goriva, biomase, uljnih škriljaca itd.

Potrošnja prirodnog gasa će rasti oko 2,4%, a uglja 3% godišnje. Nuklearni kapaciteti će porasti sa 361 GW u 2003. godini, na 438 GW u 2030. godini, ali će značajnije opasti u EU, zbog trenda zamene nuklearne energije ekološki prihvatljivom alternativom. Potrošnja obnovljivih izvora energije će porasti za 1% (sa 8% u 2003. godini, na 9% u 2030. godini), što u praksi predstavlja veliki porast, s obzirom na nivoe potrošnje u 2003. i 2030. godini. Globalna emisija CO₂ će porasti sa 25 milijardi metričkih tona u 2003. godini, na 43,7 milijardi metričkih tona u 2030. godini.

S obzirom na iznete podatke mogu se izvući sledeći zaključci: iako će upotreba alternativnih izvora energije rasti, taj rast neće biti dovoljan da isprati galopirajući porast potrošnje energenata na svetskom nivou. Kao neminovnost proističe da će nove tehnologije za konzumaciju starih energenata biti svojevrsan jastuk za ublažavanje udarca koji dolazi u vidu dostizanja limita proizvodnje energenata, kao i izvesnog iscrpljivanja zaliha, dok će alternativni izvori morati dobro da se potrudu da povećaju efikasnost, a time i komercijalnu konkurentnost u odnosu na klasične izvore energije.

Balkan u zoni mraka

Energyobserver.com

Prema svim studijama regionu jugoistočne Evrope zbog nedovoljnih ulaganja u energetske sektor preči mrak. Da li je izlaz u okretanju prema obnovljivim izvorima energije

Gradanima u regionu jugoistočne Evrope zbog nedovoljnog ulaganja u energetske sektor posle 2010. godine preči mrak, a zbog nedostatka energije zastoje u privrednom razvoju – već godinu dana upozoravaju stručnjaci za energetiku. I poručuju da treba što pre početi sa izgradnjom novih kapaciteta. Prema poslednjoj studiji Svetske banke, ako ove zemlje žele da na vreme preduprede nadolazeći mrak, treba da se okrenu ubrzanoj gasifikaciji regiona i kosovskom uglju.

Prema rezultatima ankete internet nedeljnika “Energiobzerver” u kojoj je učestvovalo 977 čitalaca-ispitanika, mahom eksperata, energetska budućnost Srbije i Balkana i brana od nepredvidivih cenovnih čudi nafte jesu obnovljivi izvori energije. Za pravljenje električne energije pomoću vetra, sunca, malih hidrocentrala, od organskih otpadaka u poljoprivredi i drugih obnovljivih izvora, glasalo je čak 300 osoba. Na drugom mestu, sa 248 osvojenih poena, su hidrocentrale, a na trećem mestu, sa 213 bodova, su nuklearke. Gasne elektrane

dobile su svega 95 poena, termoelektrane su sa 70 osvojenih bodova na petom mestu, a u uvozu energenata trajno energetske rešenje vidi svega 51 osoba.

Stvarnost, međutim, svakodnevno demantuje studiju Svetske banke, ali i rezultate pomenute ankete, a energetska bezbednost za vlade u regionu iz dana u dan je jednačina sa sve više nepoznanica.

To se najbolje vidi u poslednje vreme na slučaju Slovenije, a događanja u toj zemlji, iako nije članica JIE, i te kako će se reflektovati na Balkan. Gotovo podjednako kao i energetska lutanja Hrvatske.

Balkanatom

Slovenačka vlada ozbiljno razmišlja da poveća jačinu nuklearke Krško za dodatnih 1000 MW, javile su nedavno ljubljanske novine “Dnevnik”. Sloveniji trenutno nedostaje od 400 do 500 MW novih kapaciteta za proizvodnju električne energije. Podsetimo, mogućnost izgradnje nove nuklearke slovenački mediji pominjali su još prošle jeseni, ali slovenačka vlada je tada demantovala tu vest. Međutim, poslednja vest o nuklearci, koju je objavio “Dnevnik”, još nije demantovana. Inače, ukoliko se Slovenija odluči da gradi novu nuklearku, mora da računa na protivljenje Austrije, koja ne dozvoljava izgradnju nuklearnih elektrana u susednim zemljama.

Protiv opcije izgradnje drugog nuklearnog bloka u Krškom takođe su i predstavnici ekoloških udruženja, ali i neki stručnjaci sa područja energetike.

Gotovo u isto vreme, preko medija se oglasio i hrvatski nuklearni lobi. Predsednik Hrvatskog nuklearnog društva, profesor zagrebačkog Fakulteta za elektrotehniku i računarstvo dr Dubravko Pevec, u intervjuu „Slobodnoj Dalmaciji” izjavio je: „Nuklearna elektrana je nužnost, jer to je jedini način da se energija proizvodi ekonomično i ekološki prihvatljivo. Cena nafte raste, zalihe se smanjuju, a Hrvatska, ako želi u EU, mora ratifikovati Protokol iz Kjota i smanjiti emisiju CO₂. Dakle, mora naći nove izvore energije. Sunce, vetar i biomasa kao obnovljivi izvori su skupi, nisu stabilni i zato je nuklearna energija dugoročno jedini prihvatljivi sigurni izvor energije.” Do 2020. godine Hrvatska za održivi razvoj mora instalirati snažne izvore energije od 1.800 do 2.000 MW. Mi, nuklearni stručnjaci, ne tvrdimo da sva energija mora dolaziti iz nuklearke, nego izvore treba diverzificirati. Ali, EU razmišlja da uvede porez na fosilna goriva, tako da će električna energija iz tih izvora znatno poskupeti. Podsećam: šljaka iz termoelektrana često je radioaktivna i teže je rešiti taj ekološki problem od otpada iz nuklearke, koji se veoma lako skladišti, jer su i količine male, tvrdi prof. Pevec. Zbog nužnosti hlađenja reaktora, nuklearna elektrana mora biti na obali Save, Dunava ili Jadrana. Ali, Hrvatska ne mora graditi nuklearku na svojoj teritoriji. Ima naznaka da su neke susedne zemlje zainteresovane za moguću zajedničku izgradnju nuklearke, možda u Mađarskoj, ili je moguća gradnja novih jedinica u sklopu NE Krško u Sloveniji. Istina, navedene naznake još nisu i službene, ali o tome nadležni moraju da razgovaraju sa susedima, predložio je prof. Pevec.

Glas za gas

Nije prošlo ni mesec dana od objavljivanja ovih vesti, a na energetskej sceni glavnu ulogu je ponovo zauzeo prirodni gas, neizbežni Gasprom i normalno, gasifikacija i potencijalne gasne elektrane, kao alternativa pominjanim nuklearkama. Naime, došlo je do susreta slovenačkog premijera Janeza Janše i Alekseja Milera, predsednika ruske korporacije Gasprom. Oni su potvrdili da je razmatrana mogućnost gradnje novog gasovoda između Rusije i Italije, koji bi prolazio preko slovenačke teritorije.

Hrvatski Plinakro frenetično je pozdravio susret istovremeno likujući što je jaki nuklearni lobi u toj zemlji bar na tren zatečen u svojim namerama i podsetio da ih to neće sprečiti da za pet godina, kada je o gasifikaciji reč, stignu na evropski vrh jer će pored postojećih 1.670 imati još 1.000 novosagrađenih magistralnih i regionalnih gasovoda. Naime, prema ranijim izjavama predstavnika Plinakra, ta kompanija planira da sopstveni gasni sistem podigne na najviši nivo i omogući Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji da se povežu na hrvatsku gasovodnu mrežu.

Nije teško zaključiti da će ovakva razmišljanja pogodovati svima, a ponajviše Gaspromu. Normalno, samo ukoliko apstrahujemo gasovod Nabuko, koji je noćna mora za Ruse. Zapravo, već je kristalno jasno da Janšin i Milerov sastanak ne treba tumačiti nikako drugačije već kao rusko potvrđivanje glavnog snabdevača gasa zemalja srednje i jugoistočne Evrope, što će Putinu zaista doneti epitet energetskeg cara Starog kontinenta.

Evropska unija, međutim, očitao još nije spremna za Putinovo krunisanje, ali je teško očekivati da može parirati Gaspromu.

Tečni prirodni gas ili LNG, koji se prevozi tankerima, u budućnosti može osloboditi Evropsku uniju zavisnosti od uvoza ruskog gasa koji u zemlje članice

dolazi preko gasovoda, javio je „EU obzerver”. Podsetimo, pomenuti gasovodi su upravo izazvali novogodišnji haos sa ruskim gasom. Rusija je naime odlučila da Ukrajini ubuduće prodaje gas po mnogo većoj ceni, nakon što se ta bivša sovjetska republika narandžastom revolucijom otrgla iz sfere uticaja Moskve. Problem je u tome što veliki deo ruskih gasnih isporuka za EU stiže gasovodima preko Ukrajine, koja je prisvajala deo pošiljaka namenjenih Evropi. Tako se Evropska unija našla u klinču zbog insceniranih ili pravih svađa Kijeva i Kremlja.

Da Evropska unija ozbiljno računa na tečni prirodni gas potvrdio je i portparol Evropske komisije za pitanje energije Fernando Espani.

„LNG ostavlja brojne mogućnosti za snabdevanje i više nećemo zavisiti od Rusije ili Kazahstana, možemo tankerima da ga dopremamo sa Bliskog istoka, iz Venecuele, sa svih strana sveta”, izjavio je Espani nedavno u Briselu.

Rusi se, međutim, nisu mnogo potresli zbog ove najave. Iz jednostavnog razloga – njihov Gasprom se već uveliko priprema za najveći LNG projekat, a prirodni gas dobijaće iz Stokmanovog polja, čiji su kapaciteti deset puta veći, primera radi, od norveških u Barenčovom moru, na koje EU najviše računa.

Budućnost Srbije

Od zemalja regiona jugoistočne Evrope jedino se Bugarska otvoreno izjasnila da svoju energetska budućnost vidi u nastavku izgradnje nuklearke Belane, koja će pokrivati njene dugoročne potrebe. Makedonija se nada ubrzanoj gasifikaciji zemlje uz blagoslov Svetske banke, ali i novim hidropotencijalima. To je potvrdila i Elena Kolevska, savetnica za energetiku u makedonskoj vladi, na samitu Energetska

budućnost Balkana, koji je 19. juna održan u Beogradu.

Miodrag Čanović, pomoćnik ministra za energetiku Crne Gore, na pomenutom skupu ukazao je na mogućnosti investiranja u obnovljive izvore energije i istakao da su u toj državi najznačajniji hidropotencijali vodnih tokova, biomasa, energija sunčevog zračenja, energija vetra, dok čvrsti otpad i geotermalni izvori ne predstavljaju značajnije obnovljive izvore. On je naglasio da su neophodna intenzivnija istraživanja mogućnosti korišćenja obnovljivih izvora energije i stvaranje uslova za njihovu komercijalnu upotrebu. Ukupni hidroenergetski potencijal Crne Gore, objašnjava Čanović, iznosi oko 11 milijardi KWH godišnje, od čega je dosad iskorišćeno 17 odsto. Udeo postojećih malih hidroelektrana u snazi proizvodnih jedinica iznosi 1,1 odsto, dok je udeo u proizvodnji 0,83 odsto.

Milorad Živković, savetnik za energetiku u Vladi Republike Srpske, na energetsom samitu u Beogradu jasno je stavio do znanja da oni svoju budućnost vide u velikim i malim hidrocentralama, ali i u Termoelektrani Stanare, koju treba da izgradi EFT.

Što se Srbije tiče, ona jedino može da se pohvali da je donela Energetsku strategiju zemlje, ali ne i programe za njenu realizaciju. Već dve godine imamo i Zakon o energetici, ali ne i podzakonske akte koji će garantovati potencijalnim investitorima sigurnost za uložena sredstva. Ministarstvo rudarstva i energetike ponudilo je inostranim investitorima i TE TO Kolubaru. Doduše, velikodušno im je ponudilo da istu završe, ili da izgrade potpuno novi objekat koji će takođe koristiti kolubarski ugalj. Investitori se za sada još ne izjašnjavaju i utisak je da im je draži i isplativiji kosovski ugalj. I da čekaju rasplet kosovske drame, otvarajući javno ili tajno svoje ispostave u Prištini. Sa gasifikacijom zemlje situacija je još zamršenija, jer srpska vlada izgleda još ni

sama sebi nije razjasnila da li je Gasprom već gazda u ovom sektoru, kada je nedavno postao većinski vlasnik zajedničkog rusko-srpskog preduzeća Jugoros gas. Milun Babić, profesor sa Kragujevačkog univerziteta, jedan je od retkih optimista po pitanju investiranja u srpsku energetiku. On ne isključuje mogućnost da znatan deo ovih sredstava bude uložen upravo u obnovljive izvore energije. „Investitori su već identifikovali mogućnosti ovog biznisa. Oni su već svesni da i po najgorem investicionom scenariju mogu uz dobit povratiti uloženi novac. Srbija i zemlje Balkana ne smeju da propuste ovu šansu”, poručio je Babić sa pomenutog skupa. Njegove reči potvrdili su i predstavnici vlasti.

„Srbija ima velike potencijale obnovljivih izvora energije, a najznačajnija je biomasa”, izjavila je Antonela Solujić, rukovodilac grupe Ministarstva rudarstva i energetike Srbije za energetska efikasnost, kao i da biomasa u Srbiji čini 80 odsto obnovljivih izvora i da se ona nalazi najviše u otpacima iz poljoprivrede. Kada je reč o drugim obnovljivim izvorima energije, u Srbiji trenutno postoji oko 60 malih hidroelektrana od kojih je samo polovina u funkciji, dok se na još oko 900 potencijalnih lokacija mogu izgraditi nove. Potencijalni investitori su, međutim, veoma pragmatični ljudi. I možda bi poverovali kada bi videli da je neka institucija utvrdila nacionalne ciljeve iz ove oblasti i da je formirala fondove za finansiranje tih izvora. Iz jednostavnog razloga – da se ne nađu u ulozi Don Kihota.

Otisak komutiranog žiga

Dragana Lehocki
Specijalista evropskog prava

Procedura žalbe na odluku Službe za harmonizaciju na unutrašnjem tržištu u postupku registracije komunitarnog žiga je višestepena. Na poslednjoj instanci je odluka Suda pravde

Pravilom o komunitarnom žigu br. 40/94, koje je 20. decembra 1993. godine doneo Savet Evropske unije, uređuje se na jedinstven način za čitavu teritoriju Evropske zajednice pravo na žig za robu ili usluge. Između ostalog, pravilo propisuje uslove i postupak za registraciju prava na žig, dejstvo žiga, upotrebu žiga, pravo na žig, trajanje, obnovu i izmenu žiga, prigovore trećih lica i oduzimanje i poništaj žiga.

Registraciju i postupke u vezi sa komunitarnim žigovima sprovodi Služba za harmonizaciju na unutrašnjem tržištu (*Office for Harmonization in the Internal Market*). Služba je podeljena na odeljenja koja, svako u okviru svoje nadležnosti, donose odluke o pojedinim aspektima prava na komunitarni žig. Istraživači (*examiners*) ispituju prijavu i odlučuju o ispunjenosti uslova za registraciju žiga. Odeljenje za prigovore odlučuje o prigovorima trećih lica protiv prijave za registraciju žiga. Administrativno i pravno odeljenje odlučuje o svim zahtevima za

koje nije nadležno neko drugo odeljenje, a posebno o redosledu unošenja prijave u registar. Odeljenje za poništaj odlučuje o oduzimanju i poništaju žiga.

Protiv odluka odeljenja Službe za harmonizaciju na unutrašnjem tržištu dozvoljena je žalba Odboru za žalbe. Izjava o žalbi se podnosi u roku od dva meseca od dana dostavljanja pobijane odluke. Sama žalba, sa razlozima, mora biti podneta u roku od četiri meseca od dana dostavljanja pobijane odluke.¹ Žalba ima suspenzivno dejstvo i odlaže izvršenje pobijane odluke. Postupajući po žalbi Odbor za žalbe ima sva ovlašćenja odeljenja protiv čije odluke je žalba podneta. On može sam rešiti stvar, odnosno preinačiti odluku odeljenja, ukinuti odluku i predmet vratiti odeljenju na ponovno razmatranje i odlučivanje, ili može odbiti žalbu ukoliko utvrdi da je ona neosnovana.²

Protiv odluka Odbora za žalbu dozvoljena je tužba prvostepenom sudu. Rok za podnošenje tužbe je dva meseca od dana dostavljanja pobijane odluke. Tužba ima suspenzivno dejstvo. Odluke Odbora za žalbe počinju da proizvode dejstvo istekom roka za tužbu prvostepenom sudu ili danom donošenja presude prvostepenog suda kojom se tužba odbacuje ili odbija kao neosnovana.

1 Član 59 Pravila o komunitarnom žigu.

2 Član 62 Pravila o komunitarnom žigu.

Uredbom je predviđena nadležnost prvostepenog suda u sporovima o ugovornoj odgovornosti Službe po tužbama fizičkih i pravnih lica, u skladu sa arbitražnom klauzulom sadržanom u ugovoru koji je zaključila služba. Prvostepeni sud je takođe nadležan za postupanje u sporovima o vanugovornoj odgovornosti Službe za štetu koju su prouzrokovali njeni organi ili službenici u vršenju svojih dužnosti.³

Pravo na podnošenje tužbe imaju lica koja su učestvovala u postupku pred Odborom za žalbu i čija su prava i interesi povređeni pobijanom odlukom. Tužba je dostupna svim fizičkim i pravnim licima, kao i telima i ustanovama koja po pravu po kojem su osnovana imaju sposobnost da u svoje ime i za svoj račun preuzimaju prava i obaveze, da tuže i da budu tužene, bez obzira na državljanstvo i pripadnost.

Tužba se može podneti zbog nenadležnosti organa koji je doneo pobijanu odluku, zbog bitne povrede postupka, povrede ugovora i uredbe ili bilo kojeg pravnog pravila donetog radi njihove primene i zbog zloupotrebe ovlašćenja.

U tužbi, pored tužene Službe, moraju biti označeni svi učesnici postupka pred Odborom za žalbe. Uz tužbu mora biti dostavljena odluka Odbora za žalbe koja se pobija. Tužba se dostavlja tuženoj Službi, kao i svim učesnicima u žalbenom postupku. Po prijemu tužbe tuženi je dužan da sudu dostavi celokupan spis predmeta koji je vođen pred Odborom za žalbe. Ostali učesnici u žalbenom postupku mogu stupiti u postupak pred prvostepenim sudom u svojstvu umešača. S obzirom na to da su ova lica neposredno zainteresovana za ishod spora, imaju sva procesna prava kao stranke u postupku. Umešači mogu, ali i ne moraju, podržavati zahteve jedne od stranaka. Oni mogu postavljati zahteve i iznositi argumente nezavisno od stranaka. U svojstvu umešača,

³ Član 114 Pravila o komunitarnom žigu.

učesnici žalbenog postupka mogu zahtevati poništaj ili izmenu odluke Odbora za žalbe, na osnovu argumenata koje tužilac nije izneo u tužbi. Tužilac ipak ostaje gospodar parnice, tako da zahtevi umešača nemaju dejstva ukoliko tužilac povuče tužbu.

Rok za davanje odgovora na tužbu iznosi dva meseca. Ukoliko tuženi propusti rok za podnošenje odgovora, sud može doneti kontumacionu presudu. Međutim, bez obzira na propust tuženog, odgovor na tužbu umešača ako je podnet u predviđenom roku sprečava donošenje kontumacione presude.

Drugi krug podnesaka (replika i odgovor) moguć je samo na osnovu odluke predsednika veća donete na obrazložen zahtev jedne od stranaka ili umešača. U slučaju kada umešač podnese zahtev koji se razlikuje od zahteva koji je podneo tužilac ili iznese drugačije pravne argumente, stranke se mogu u dodatnom roku od dva meseca izjasniti na zahteve i argumente umešača. U svakom slučaju, pravila postupka izričito zabranjuju da stranke u toku postupka pred prvostepenim sudom menjaju predmet spora pred Odborom za žalbe.

Po pravilu, jezik postupka određuje tužilac. Jezik na kome je sačinjena tužba postaje jezik postupka ukoliko je tužilac bio jedini učesnik u postupku pred Odborom za žalbe, ili ako drugi učesnici ne stave primedbu u roku koji odredi sekretar suda. U svakom slučaju, učesnici u postupku mogu sporazumno odrediti neki drugi službeni jezik kao jezik na kome će se voditi postupak. Kada jedan od učesnika prigovori izboru jezika postupka, a ne dođe do sporazumnog rešenja, jezik postupka postaje jezik na kome je sačinjena prijava za registraciju kod Službe. Međutim, na obrazložen predlog jedne od stranaka predsednik veća može, pošto sasluša obe strane, odlučiti da se postupak vodi na nekom drugom službenom jeziku ukoliko utvrdi da u suprotnom svi učesnici u postupku pred Odborom za žalbe ne bi mogli

pratiti tok postupka i braniti svoje interese. Strankama i drugim učesnicima u postupku je data mogućnost da se u obraćanju sudu, pismenom ili usmenom, koriste jednim od službenih jezika koji odaberu, a koji nije jezik postupka. Međutim, i ovde važi pravilo da svi podnesci ili dokumenti, moraju biti prevedeni na jezik postupka i dostavljeni sudu u roku koji je određen za tu svrhu. Ukoliko u predviđenom roku prevod ne bude dostavljen, podnesak ili dokument se odstranjuje iz spisa predmeta.⁴

U slučaju da utvrdi da je tužba osnovana, prvostepeni sud može poništiti pobijanu odluku ili je preinačiti i sam rešiti pravnu stvar. U svakom slučaju, Služba za harmonizaciju je dužna da preduzme sve neophodne mere za izvršenje odluke suda.⁵

Protiv presude prvostepenog suda dozvoljena je žalba Sudu pravde. Pravo na žalbu pripada svakoj strani u postupku koja u celini ili delimično nije uspela sa svojim zahtevom. Osim stranaka, treća lica koja su ušestvovala u postupku u svojstvu umešača, takođe mogu uložiti žalbu na presudu. Rok za žalbu iznosi dva meseca i počinje da teče od dana dostavljanja presude. Žalba se može podneti zbog:

- nenadležnosti prvostepenog suda,
- povrede postupka kojima su povređeni interesi žalioaca i
- povrede komunitarnog prava od strane prvostepenog suda.

Odlučujući po žalbi, Sud pravde može prvostepenu presudu potvrditi, ili ako nađe da je žalba osnovana, pobijanu presudu ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu, ili je preinačiti i sam rešiti spor ako to stanje stvari dozvoljava.

⁴ Član 131 Pravila postupka Prvostepenog suda.

⁵ Član 63 Pravila o komunitarnom žigu.

Mali i srednji pokretači razvoja

Mr Aleksandra Jovanović

Odeljenje za harmonizaciju Skupštine Srbije

Sviseslažu dasumala srednja preduzeća ta koja bi trebalo da obezbede stabilan i dinamičan razvoj privrede EU. A šta je potrebno da bi se obezbedio razvoj MSP

Ekonomsko restrukturiranje i realokacija finansijskih, prirodnih i ljudskih resursa obeležila je poslednje decenije svetske ekonomije. U fokusu ovakvog ekonomskog razvoja je razvoj i povećanje broja malih i srednjih preduzeća (MSP). Alokacija resursa u okviru privatnog sektora, kroz razvoj MSP, pokazala se kao veoma efikasna u svim razvijenim zemljama zapadne Evrope, kao i zemljama Dalekog istoka. Oživljavanje interesa za sektor MSP i razvoj adekvatnih mera podrške u zemljama Evropske unije, međutim, datira iz osamdesetih godina prošlog veka. Institucionalna podrška na promociji i podršci sektoru MSP, sa druge strane, u mnogim zemljama EU razvijana je ad hoc, što je stvorilo pravu pometnju i neku vrstu džungle propisa. Ipak, veliki broj zemalja EU je dostigao značajan i dinamičan ekonomski rast koji se zasnivao upravo na malim i srednjim preduzećima.

Sve ovo je navelo kreatore ekonomske politike EU da se ozbiljnije pozabave institucionalnom regulativom vezanom za sektor MSP. Sa druge strane, održivi rast

i nova radna mesta generišu preduzeća, a ne kreatori ekonomske politike. Ali, ako su mala i srednja preduzeća ta koja treba da obezbede stabilan i dinamičan razvoj privrede koji je tako neophodan Evropskoj uniji, dobra ekonomska politika mora da obezbedi odgovarajuću poslovnu klimu za njih.

Statistika

Mala i srednja preduzeća (MSP) čine osnovu privrede Evropske unije. Prema podacima EUROSTAT-a iz 2005. godine, u 25 zemalja EU bilo je 23 miliona malih i srednjih preduzeća koja su obezbeđivala 75 miliona radnih mesta i činila 99% od broja svih aktivnih privrednih subjekata na teritoriji EU. Slika postaje još jasnija ako se zna da mikropreduzeća koja zapošljavaju najviše 9 radnika, čine 91% od ukupnog broja preduzeća u EU. Prosečno preduzeće u EU ima sedam zaposlenih, a na svakih 1.000 stanovnika Unije dolazi 41 malo i srednje preduzeće. U pojedinim članicama Unije dominiraju mikro preduzeća (Italija, Grčka, Španija). Većinu mikropreduzeća i malih i srednjih preduzeća nekih članica EU čine preduzeća koja se bave tradicionalnim uslužnim delatnostima i zanatima karakterističnim za pojedine regije, dok u drugim zemljama prevladavaju MSP iz oblasti visokih tehnologija. Uprkos

različitostima, evropska mikro i mala i srednja preduzeća suočavaju se sa istim preprekama i izazovima.

Evropska povelja o MSP

Zahvaljujući svom ekonomskom značaju, MSP su predmet specifičnih mera i politika Evropske komisije, koje se sprovode od 1995. godine, naročito kroz implementaciju politike preduzetništva čiji su glavni ciljevi unapređenje poslovnog okruženja i razvoj MSP. Ovi ciljevi ugrađeni su u Evropsku povelju o malim preduzećima iz 2000. godine, čiji je značaj istaknut na konferenciji u Mariboru 2002. godine, čime je podstaknuta njena implementacija. Poveljom se pozivaju zemlje članice i Komisija da podrže razvoj sektora MSP kroz razvoj sledećih deset ključnih oblasti:

- obrazovanje i obuka u sferi preduzetništva,
- jeftinije i brže pokretanje poslovanja,
- bolje zakonodavstvo i regulativa,
- dostupnost profesionalne obuke,
- unapređenje pristupa internetu,
- korišćenje prednosti jedinstvenog tržišta,
- oporezivanje i finansijska politika,
- jačanje tehnološke baze MSP,
- korišćenje uspešnih e-biznis modela i razvoj najsavremenijih metoda podrške,
- ostvarivanje jače i efikasnije zastupljenosti interesa sektora MSP, kako na nivou pojedinačne članice, tako i na nivou EU.

Povelja je instrument podsticanja preduzetništva na lokalnom nivou, kao i poslovnog okruženja u celoj EU. Od 2002. godine nadgleda se njena primena u zemljama članicama, kao i u zemljama kandidatima za članstvo u EU. Prvi izveštaj u tom smislu prihvaćen je početkom 2003.

godine. Njime se ističu područja u kojima je postignut napredak (preduzetničko obrazovanje, pojednostavljenje postupka i bolje zakonodavstvo), ali i područja u kojima je i dalje nužno ostvariti brzi napredak (dostupnost sredstava, inovacije i zastupanje interesa MSP).

Mnoge druge politike, kao što su regionalna politika, istraživanje i razvoj, profesionalna obuka i slično, takođe imaju za cilj podršku MSP u smislu unapređenja njihove konkurentnosti. Ove politike su deo šire strategije jačanja privrede EU inicirane Lisabonskom agendom iz marta 2000. godine. Sve navedene aktivnosti rezultirale su kreiranjem Akcionog plana za preduzetništvo koji je usvojen u februaru 2004. godine.

Nova definicija MSP u EU

Evropska komisija je 2003. godine usvojila novu definiciju malih i srednjih preduzeća koja je zamenila do tada važeću definiciju iz 1996. godine. Ovo je bilo neophodno uzimajući u obzir novu situaciju u privredi, kao što je stopa inflacije i porast produktivnosti, kao i lekcije naučene u prethodnom periodu. Zajednička definicija MSP na nivou EU od ključne je važnosti jer se ona koristi kao osnova za odluke u zakonodavstvu EU o državnoj pomoći i strukturnim fondovima. To znači da različite kategorije MSP (mikro, mala i srednja preduzeća) moraju biti definisane na način koji garantuje ekonomsku pravednost, preduzećima daje pravnu sigurnost, a pravnom sistemu pojedinačnih zemalja članica laku primenu.

Prvi put definicija uključuje precizne finansijske indikatore i za mikropreduzeća. Prema novoj definiciji, potrebno je uzeti u obzir broj zaposlenih, ukupan prihod i ukupan bilans.

Kriterijumi definisanja MSP od 1. januara 2005. godine:

Kategorija preduzeća	Broj zaposlenih	Ukupan prihod ili	Ukupni bilans
Srednje	<250	= 50 miliona evra (1996: 40 miliona)	= 43 miliona (1996: 27 miliona)
Malo	<50	= 10 miliona evra (1996: 7 miliona)	= 10 miliona (1996: 5 miliona)
Mikro	<10	= 2 miliona evra (1996: nije bilo def.)	= 2 miliona evra (1996: nije bilo def.)

Nova definicija, takođe, ima za cilj da razjasni tipologiju preduzeća (razlika se pravi između tri kategorije: autonomna preduzeća, partnerska preduzeća i povezana preduzeća) i stavlja ih u sklad sa Direktivom o konsolidovanim bilansima, a u cilju definisanja odnosa između različitih preduzeća. Preduzeće je samostalno ako ima udeo partnera manji od 25% u kapitalu, a za partnerstvo je potrebno 25-50% spoljnog učešća.

Izaslanik MSP i programi EU

Različitošću instrumenata i metoda intervencije u sektoru MSP doveo je do uvođenja institucije tzv. izaslanika MSP u okviru Generalnog direktorata EU zaduženog za preduzeća i industriju. Ova funkcija ima za cilj da obezbedi bolju koordinaciju politika usmerenih na MSP, kao i da ubrza implementaciju interesa MSP u širu ekonomsku politiku EU. Delovanje izaslanika MSP je doprinelo razvoju „prijateljskog” pristupa različitih EU programa i inicijativa. Izaslanik funkcioniše kao pravi i posvećeni ambasador za mali biznis u okviru Evropske komisije. U tom smislu identifikovano je deset oblasti na kojima je potrebno posebno raditi u 2006. godini, među kojima se u prvi plan stavljaju zaštita i bezbednost na radu, zaštita potrošača, unapređivanje radnog zakonodavstva, kao i slobodan pristup tržištu.

Najveći program u smislu finansija za MSP je konstituisan od strukturnih fondova gde je svrstan najveći broj nacionalnih i regionalnih programa iz oblasti MSP i preduzetništva koje finansira Komisija. To je naročito izraženo na polju istraživanja i inovacija gde je velika pažnja posvećena sektoru MSP sa ciljem da se deo budžeta za ovu namenu rasporedi na projekte koji dolaze iz ovog sektora.

Mnogi drugi programi su dizajnirani tako da ili imaju jasan fokus na MSP ili ih u praksi najviše koriste MSP da bi unapredile svoje performanse i konkurentnost. To je bio slučaj u oblasti zaštite životne sredine, energetike, profesionalne obuke i internacionalizacije. U većini ovih programa, na nivou EU postignuto je unapređenje poslovanja MSP, osnažene su razmena znanja i iskustava, prekogranična saradnja i slično.

U mnogim sektorskim politikama EU implementirani su zahtevi i potrebe MSP najviše zahvaljujući izaslaniku MSP, kao npr. u oblastima hemijske industrije, farmacije, informatičke tehnologije i komunikacija, turizma, mašinske i elektro industrije.

Mreža evroinfocentara (EIC)

Mreža evroinfocentara namenjena je poslovnoj podršci, savetovanju i pomoći preduzećima sa teritorije Unije. To se posebno odnosi na informacije o zakonodavstvu EU i traženje poslovnih

partnera u drugim zemljama. Mreža EIC se finansira kroz višegodišnji program za preduzeća i preduzetništvo, a sastoji se od preko 320 informativnih kancelarija na teritoriji EU, u zemljama EFTA, zemljama kandidatima za članstvo u EU i trećim zemljama. Najznačajniji korisnici usluga EIC su upravo mala i srednja preuzeća.

Dalji koraci...

U anketi sprovedenoj u sektoru MSP na teritoriji EU, najveći broj ispitanika je kao svoj prvi problem istakao nedostupnost adekvatnih informacija, sledi neadekvatna osposobljenost radne snage na tržištu rada, a tek na treće mesto dolazi dostupnost izvora finansiranja. U tom smislu, prema preporukama Evropske komisije, trebalo bi preduzeti sledeće mere:

- istražiti najefikasnije načine podrške sektoru MSP;
- omogućiti učešće MSP u kreiranju različitih mera ekonomske politike, naročito kroz formiranje 'help-deska' nadležnih institucija, korišćenje povratnih informacija iz već implementiranih programa i projekata vezanih za sektor MSP, i slično;
- omogućiti lakši pristup informacijama od značaja za poslovanje sektora MSP, posebno kroz mrežu evroinfocentara;
- unaprediti metode praćenja poslovanja MSP i statistiku vezanu za ovaj sektor kako bi se dobile prave informacije u pravo vreme i na osnovu njih kreirala najefikasnija rešenja.

http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/scoreboard/conceptual_remarks.html#what_is

Javnost javnih nabavki

Mr Borislav Knežević

koordinator za odnose sa inostranstvom u Upravi za javne nabavke Vlade Srbije

Sistem javnih nabavki u Srbiji sastoji se od 12.000 naručilaca i 80.000 ponuđača koji godišnje zaključe oko 250.000 ugovora vrednih preko milijardu i po američkih dolara. Kako obezbediti javnost i kontrolu

Javna nabavka je procedura u kojoj se biraju isporučioци (ponuđači) roba ili davaoci usluga i radova javnim institucijama, organizacijama i fondovima. Pod ovim pojmom se, u principu, podrazumevaju sve radnje i aktivnosti koje, zakonom definisani naručiloci sprovode u cilju dobijanja najbolje ponude na osnovu unapred utvrđenog postupka i na osnovu većeg broja konkurentnih ponuda.

Imajući u vidu milionske vrednosti javnih nabavki, svaki procenat uštede u ovoj oblasti ima veliki značaj. Za razliku od slučaja kada kupujemo za sebe i kada nastojimo da, raspoloživim novcem, obavimo što bolju kupovinu, lice koje kupuje novcem koji nije njegov ponaša se drugačije jer nema «ugrađen» motiv za najefikasnije trošenje sredstava. Posledica je preplaćivanje dobara, usluga i radova u odnosu na cene koje postižu privatni kupci. Ovaj „višak” koji se nepotrebno plaća završava u džepovima ponuđača, a neretko i ovlašćenih lica kupaca.

Napredak na polju usklađivanja propisa u Srbiji u ovoj oblasti sa propisima u EU je evidentan, ali neophodno je učiniti još neke važne korake. Mora se naglasiti da postojanje Uprave za javne nabavke nije dovoljno da obezbedi potpunu zakonitost i transparentnost u sferi javnih nabavki. Naime, Uprava obezbeđuje javnost samog postupka, ne može kontrolisati da li su nabavke uopšte potrebne i racionalne, niti da li se kasnije ugovori aneksiraju¹ i tako diže cena roba i usluga. Za ovakve vrste kontrole trebalo bi da bude zadužena državna revizorska institucija, u skladu sa Zakonom o državnoj revizorskoj instituciji, naravno uz podršku MUP-a.

Nepostojanje vrhovne revizorske institucije može se negativno odraziti na inostrane investicije, koje su Srbiji neophodne za obnavljanje privrede, jer je poznato da strani kapital „zaobilazi” rizične zemlje.

1 Na primer, ako je cena proizvoda ključna za „prolazak” na tenderu, ona nosi najviše poena. Firma koja hoće da dobije taj posao onda dogovara sa vrhom javnog preduzeća koje je raspisalo tender i ponudi najnižu, takozvanu damping cenu, čime se konkurencija eliminiše, a konkretna firma dobija posao, međutim ne po ceni koju je ponudila na tenderu već po drugoj, onoj koju je naknadno precizirala aneksom ugovora i koja je često dvostruko viša.

Takođe, mora se iznaći i rešenje za tzv. „podešavanje“ kriterijuma tendera. Ako je kriterijum, recimo veličina obrtnih sredstava, neka mala firma koja učestvuje na tenderu može da napravi konzorcijum sa firmom iz potpuno različite delatnosti, a koja ima veliki obrtni kapital, čime se opet eliminiše konkurencija.

„Najrastejljiviji“ za tumačenje je, ipak, svakako, kriterijum koji zahteva da proizvod ima odgovarajući estetski i funkcionalni izgled: članovi tenderske komisije imaju pravo da umanje broj bodova ako im se, na primer, ne sviđa dugme na uniformi, bez obzira na to što je njegova cena povoljna.

Druga važna institucija u ovoj oblasti je svakako Komisija za zaštitu prava ponuđača², koja se bori za ostvarivanje slobodne konkurencije među ponuđačima imajući u vidu da skrivanje i nejasni tekstovi uslova tendera, kao i nametanje neverovatno detaljnih kriterijuma u velikoj meri ograničavaju jednaka prava ponuđačima.

Međutim, da bi sistem javnih nabavki u Srbiji, koji se sastoji od 12.000 naručilaca i 80.000 ponuđača koji godišnje zaključe oko 250.000 ugovora vrednih preko milijardu i po američkih dolara, što znači da se svakoga dana, u proseku, zaključi oko hiljadu ugovora vrednih preko pet miliona USD, mogao da se efikasno prati i kontroliše, neophodno je da se, pored navedene dve institucije koje zajedno broje tridesetak zaposlenih, aktivno uključe i ostale relevantne institucije na osnovu savremenog koncepta „provere i ravnoteže“ („checks and balances“)³.

2 Za prvih šest meseci postojanja, od jula do decembra 2004, Komisija je rešila sporove u visini od sedam milijardi dinara, a samo u decembru 2005. takvi sporovi vredeli su 6,74 milijarde dinara.

3 Detaljnije o ulozi svake od ovih institucija videti u dokumentu: „Polazne osnove za strategiju unapređenja sistema javnih nabavki u Srbiji“.

Cena pozitivnog mišljenja

Najčešća zablude koja postoji kod naručilaca vezana je za karakter mišljenja koje daje Uprava za javne nabavke. Konkretno, brojni naručioci smatraju da dobijanjem pozitivnog mišljenja od strane Uprave za javne nabavke, dobijaju, u stvari, dozvolu, odnosno saglasnost da mogu da sprovedu postupak onako kako žele. Stoga je, u praksi, veliki broj naručilaca orijentisan na to da po svaku cenu dobije pozitivno mišljenje od Uprave za javne nabavke, ne prezajući ni od navođenja netačnih podataka u svom zahtevu. Ono što, međutim, ovakvi naručioci previđaju jeste da se njihova odgovornost odnosi na postupanje o Zakonu o javnim nabavkama, a ne po mišljenju Uprave za javne nabavke.

Kad je u pitanju brojnost komisije za javne nabavke, predviđeno je da ta komisija mora imati najmanje tri člana, i to predsednika i dva člana. Naručilac u sastavu komisije može imati i veći broj članova zavisno od predmeta nabavke.

Kada je u pitanju zaključenje više ugovora o javnoj nabavci po jednom pozivu od strane naručioca ova mogućnost postoji samo ukoliko naručilac oblikuje predmet javne nabavke po partijama. Da bi naručilac iskoristio navedenu mogućnost, potrebno je da, u skladu sa članom 33. Zakona o javnim nabavkama, donese odluku o oblikovanju predmeta javne nabavke u više partija i da odredi njihovu procenjenu vrednost, te da takvu odluku dostavi Upravi za javne nabavke na saglasnost. Predmet javne nabavke se može oblikovati po partijama samo ukoliko su u pitanju srodna dobra, usluge i radovi.

Što se tiče izračunavanja vrednosti javne nabavke kod usluga osiguranja, u ovom slučaju uzima se u obzir visina premije osiguranja (član 31. stav 2. tačka 1. Zakona o javnim nabavkama).

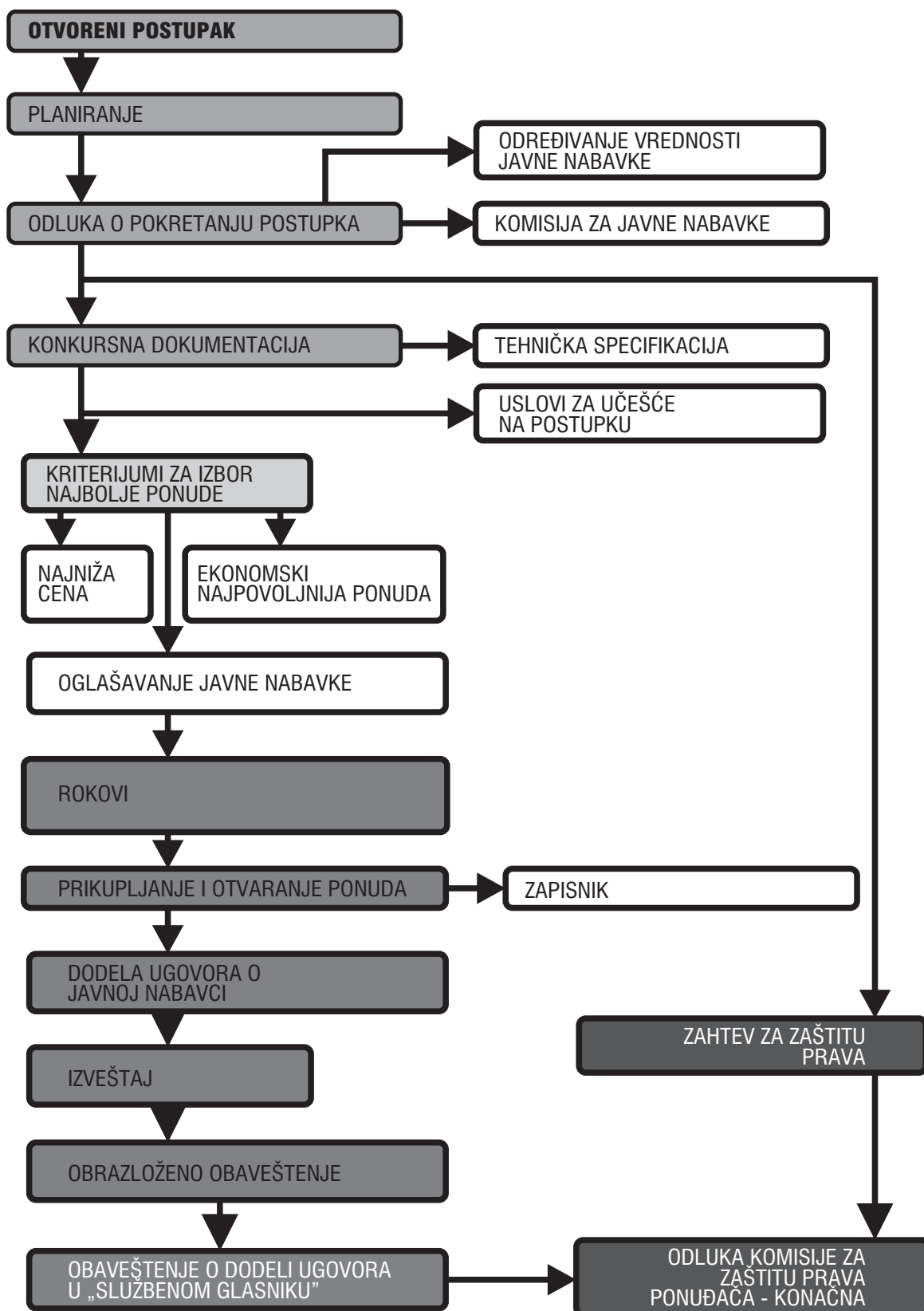
Što se tiče izračunavanja procenjene vrednosti javne nabavke finansijskih usluga, u ovom slučaju uzimaju se u obzir iznosi naknade, provizije i kamate, kao i druge vrste plaćanja koja terete uslugu (član 31. stav 2. tačka 2. Zakona o javnim nabavkama).

Regionalna dimenzija

U okviru pregovora o potpisivanju Sporazuma o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi-CEFTA⁴, u kojima učestvuje i naša zemlja, pitanje javnih nabavki ima svoje značajno mesto. Predlogom Sporazuma predviđeno je da privredni subjekti iz zemalja potpisnica Sporazuma mogu da učestvuju u proceduri javnih nabavki pod istim uslovima kao i domaći privredni subjekti. Zakonski propisi u Srbiji, zasad, ne predviđaju ovakvu mogućnost. Naime, Zakon o javnim nabavkama omogućava preferencijale od 20% za domaće ponuđače. Ovaj problem najverovatnije će se rešiti, time što će u Sporazumu o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi biti predviđen višegodišnji vremenski rok kojim će se našoj zemlji dati mogućnost da pravno potpuno izjednači status domaćih i inostranih ponuđača.

4 Od engleskog akronima CEFTA - Central European Free Trade Agreement

POSTUPAK JAVNE NABAVKE (OTVORENI POSTUPAK)

Preuzimanje akcionarskih društava

Adv. Milan Samardžić

Adv. Radovan Grbović

Advokatska kancelarija SPECHT

Zakon se odnosi na preuzimanje akcionarskih društava čije je sedište u Republici Srbiji, pod uslovom da se akcijama koje su izdala ta društva trguje na organizovanom tržištu hartija od vrednosti

Narodna Skupština Republike Srbije donela je 25. maja 2006. godine Zakon o preuzimanju akcionarskih društava. Donošenjem ovog zakona Srbija se u velikoj meri približila zakonodavstvu EU iz oblasti finansijskog poslovanja. Ovaj zakon, zajedno sa ostalim zakonima iz ove oblasti (Zakon o deviznom poslovanju, Zakon o investicionim fondovima, Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju), predstavlja težnju zakonodavca da srpsko finansijsko tržište sistemski uredi i prilagodi savremenim standardima.

Zakonom o preuzimanju akcionarskih društava Republike Srbije uređuju se uslovi i postupak za preuzimanje akcionarskih društava, prava i obaveze učesnika u postupku preuzimanja i nadzor nad sprovođenjem postupka preuzimanja akcionarskih društava. Zakon se odnosi na preuzimanje akcionarskih društava čije je sedište u Republici Srbiji, pod uslovom da se akcijama koje su izdala ta društva trguje na organizovanom tržištu hartija od vrednosti u Republici. Zakon se ne primenjuje na

preuzimanja akcionarskih društava čijim se akcijama nije trgovalo na organizovanom tržištu poslednja tri meseca pre objavljivanja obaveštenja o nameri preuzimanja.

Sam postupak preuzimanja akcionarskog društva počinje objavljivanjem ponude za preuzimanje. Ova ponuda se odmah po dobijanju rešenja Komisije o odobravanju objavljivanja ponude, objavljuje u jednim dnevnim novinama koje se distribuiraju na celoj teritoriji Republike sa tiražom od najmanje 100.000 primeraka. Rok važenja ponude iznosi najmanje 21, a najduže 45 dana od dana objavljivanja. Lice (fizičko/pravno) koje stekne više od 25% akcija sa pravom glasa društva koje preuzima (ciljno društvo) obavezno je da o sticanju odmah i istovremeno obavesti organizacioni oblik organizovanog tržišta na kome se trguje akcijama ciljnog društva, Komisiju za hartije od vrednosti i ciljno društvo, kao i da objavi ponudu za preuzimanje.

Davanje i povlačenje ponude

Zakon zabranjuje objavljivanje ponude za preuzimanje koja nije upućena svim akcionarima ciljnog društva po istoj ceni i ostalim uslovima sticanja (diskriminatorna ponuda). Takođe, ponuda za preuzimanje se ne može menjati od momenta kada je objavljena, osim ako se menja na bolje (povećanje cene). Ponuđač može povući

ponudu u sledećim slučajevima: ukoliko je objavljena konkurentna ponuda za preuzimanje po višoj ceni i u slučaju da ciljno društvo padne pod stečaj. Povlačenje ponude sprovodi se po pravilima koja važe za objavljivanje ponude za preuzimanje.

Ukoliko dođe do prihvatanja ponude za preuzimanje, akcionar koji je prihvatio ponudu dužan je da do isteka roka ponude svoje akcije deponuje kod Centralnog registra, a ponuđač je dužan da u roku od tri dana od poslednjeg dana važenja ponude isplati cenu. Nakon isteka roka važenja ponude za preuzimanje (21-45 dana) i nakon isteka roka za plaćanje (tri dana od isteka roka ponude), ponuđač je obavezan da, u roku od jednog radnog dana, objavi izveštaj o preuzimanju na način propisan zakonom za objavljivanje ponude za preuzimanje i da ga odmah, istovremeno dostavi organizacionom obliku organizovanog tržišta na kome se trguje akcijama ciljnog društva, Komisiji i ciljnom društvu.

Ciljno društvo

Zakon predviđa kao obavezu upravnog odbora ciljnog društva da odmah po dobijanju obaveštenja o nameri preuzimanja, pismenim putem obavesti zaposlene u ciljnom društvu o ponudi za preuzimanje. U toku trajanja ponude za preuzimanje upravni odbor ciljnog društva može tražiti konkurentsku ponudu za preuzimanje.

Od trenutka objavljivanja ponude za preuzimanje, upravni odbor ciljnog društva ne može izdavati nove akcije i povećavati osnovni kapital, ne može donositi odluke koje bi znatno promenile stanje imovine ili obaveze društva, ne sme donositi odluke o sticanju ili otuđenju sopstvenih akcija, ne sme da objavi ponudu za preuzimanje nekog drugog akcionarskog društva.

Pravo Evropske unije

U pravnim sistemima većine zemalja članica EU razlikuju se dve vrste preuzimanja privrednih društava:

- Preuzimanje privrednog društva u užem smislu („Asset Deal”);
- Preuzimanje privrednog društva u širem smislu („Share Deal”).

Preuzimanje privrednog društva u užem smislu („Asset Deal”) predstavlja preuzimanje celine privrednog društva ili njegovog dela putem kupovine, razmene ili sukcesije.

Prenos privrednog društva (odnosno njegove celokupne imovine) nije moguće izvršiti jednim pravnim poslom (u pitanju je singularna sukcesija, a ne univerzalna sukcesija, kao što je slučaj kada se preuzima privredno društvo putem promene pravnog oblika) već se prenos sastoji iz više pravnih poslova, pošto se imovina privrednog društva prenosi pojedinačno, u skladu sa relevantnim propisima stvarnog prava koji važe za prenos prava svojine na pojedinim vrstama stvari.

Prilikom preuzimanja privrednog društva može biti neophodno odobrenje nadzornog odbora. Ukoliko se celokupna imovina preuzima od strane akcionarskog društva, potrebno je odobrenje skupštine akcionara izglasano kvalifikovanim većinom. Kod društva sa ograničenom odgovornošću, potrebna je jednoglasna odluka skupštine ukoliko se privredno društvo preuzima u celini ili se preuzima njegov značajan deo.

Preuzimanje privrednog društva u širem smislu predstavlja prenos kupovinom akcija akcionarskog društva („Share Deal”). Akcije na donosioca se prenose ugovorom o kupovini akcija (nema posebne forme) i prostom predajom akcija. Kod akcija na ime ili privremene potvrde, prenos se sprovodi potpisivanjem i prostom predajom akcija. Društvo mora biti obavešteno o prenosu akcija na ime i privremenih potvrda; društvo

mora registrovati prenos u centralnom registru vlasnika akcija. Prenos akcija na ime može osnivačkim aktom biti uslovljen saglasnošću društva (ograničenje prenosa), pri čemu se prenos bez saglasnosti smatra ništavim.

Zaključak

Novi Zakon o preuzimanju akcionarskih društava predstavlja pozitivan pomak u pogledu približavanja našeg privrednog prava propisima zemalja članica EU. Ostaje da se vidi kako će se ovaj zakon primenjivati od strane sudova, a naročito od strane Centralnog registra za hartije od vrednosti. Najvažnije bi bilo da se ovaj put izbegnu nesuglasice u tumačenju propisa od strane sudova i Centralnog registra, što je u dosadašnjoj praksi prouzrokovalo brojne probleme.

Dve trećine za Uniju

Jelena Tomović - Đerić
Centar za evropske studije

Za članstvo Srbije u Evropskoj uniji izjasnilo se 70 odsto ispitanih građana, ali je gotovo polovina anketiranih izrazila nespornost da se prekvalifikuje, školuje ili usavršava

Dve trećine građana Srbije (69,9%) podržava članstvo zemlje u Evropskoj uniji, ali većina (49,7%) nije spremna da se prekvalifikuje, školuje ili usavršava, karakteristične su odlike septembarskog istraživanja o evropskoj orijentaciji građana Srbije.

Istraživanje je obavljeno na uzorku koji je obuhvatio 1.052 građana starijih od 18 godina na teritoriji Srbije bez Kosova i Metohije. Istraživanje je sprovedla agencija Stratedžik marketing za potrebe Kancelarije za pridruživanje EU.

U odnosu na prethodno istraživanje, članstvo Srbije u EU podržava šest odsto građana više nego septembra 2005. godine. Istovremeno, 17,8 odsto građana ne bi glasalo za ulazak (što predstavlja malo povećanje), a 12,3 odsto je izričito protiv ulaska u EU. U odnosu na istraživanja iz proteklih godina (po ovoj metodologiji se istražuje od 2002. godine), procenat građana koji se protive ulasku u Evropsku uniju kreće se oko 12 odsto i blago je porastao u poslednjih 12

meseci ali je i dalje u sferi postotka koji se bitno ne menja u dužem periodu.

Većina građana, 34,5 odsto, na osnovu realnih pokazatelja kojima raspolažu, ocenila je da Srbija treba da uđe u Uniju od 2010. do 2014. godine, ali veliki broj se nada da bi to moglo da se dogodi već sledeće godine (32,4 %). Još je interesantnije da ogroman broj ispitivanih (gotovo 45,0%) veruje da bi ulazak u Uniju mogao da se dogodi u toku ove godine, što je očigledno nerealno. Moguće je da je ovo stanovište plod raširenog utiska da Rumunija i Bugarska, koje u članstvo stupaju 1. januara 2007. godine, po mnogo čemu nisu ispred Srbije, štaviše građani veruju da su one iza nje. Oni koji se protive ulasku u Uniju, upravo na ovom prilazu argumentuju svoje stanovište da je članstvo više zasnovano na političkim nego formalnim kriterijumima. Istovremeno, 23,4 odsto građana ne očekuje da će Srbija ući u članstvo Unije pre 2020. godine.

Rezultati pokazuju da je EU za građane Srbije jedna od najuglednijih međunarodnih institucija – kod više od 39 odsto građana EU izaziva pozitivnu reakciju. Očigledno je da je suspenzija pregovora o pridruživanju ostavila posledice jer se broj neodlučnih povećava – 38,5 odsto.

Za građane Srbije biti građanin EU pre svega znači pravo na rad u bilo kojoj zemlji članici Unije (73%), mogućnost studiranja

(54% mladih) i pravo stalnog boravka u EU (49% iznad 30 godina i 59 % mladih). Ovi rezultati direktno korespondiraju sa jednim od ključnih problema srpskog društva – ogromnim procentom nezaposlenih naročito među mladima.

Iako se 42,6 odsto građana izjasnilo da se oseća Evropljaninom ili Evropljankom, posebno zabrinjava što se tako oseća samo 38 odsto žena. Čak 37 odsto građana Srbije se ne osećaju kao građani Evrope, posebno stariji od 65 godina. Umnogome je ovo reakcija na višegodišnju izopštenost i medijsku satanizaciju koja kod ne tako malog dela populacije stvara osećaj neprihvatanja od strane Evrope.

Istraživanje je pokazalo da postoji veliki otpor prema promenama. Posebno zabrinjava što 40,6 odsto građana nije spremno da menja radne navike, a 38 odsto životne navike. Gotovo 50 odsto ispitanika nije spremno da se školuje, prekvalifikuje ili usavršava, a 41,2 odsto ne želi da još neko vreme živi nezadovoljavajućim životnim standardom. Na promene radnih i životnih navika spremno je nešto više od 34 odsto građana. Analitičari smatraju da je otpor prema promenama posledica činjenice da su promene spore, tranzicija traje duže od 15 godina pogađajući ogroman deo populacije bez jasne perspektive socijalnog i materijalnog boljitka.

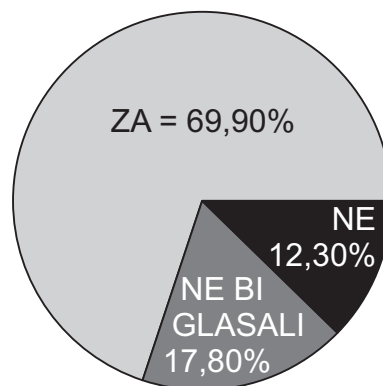
Samo 26 odsto ispitanika smatra da je dovoljno informisano o priključenju naše zemlje EU. Zbirno, čak 73 odsto smatra da nije nikako ili nije dovoljno informisan o procesu integracija, (nije informisano 41%, niti jeste niti nije informisano 32%).

Ovi podaci jasno govore da je informisanje o koracima na putu priključenja loše i neodgovarajuće i da njegovi nosioci: nadležni državni organi, nevladine organizacije i mediji nisu ispunili svoj zadatak. Poznavaooci, naročito stručnjaci za medije, smatraju da ovakav rezultat nije

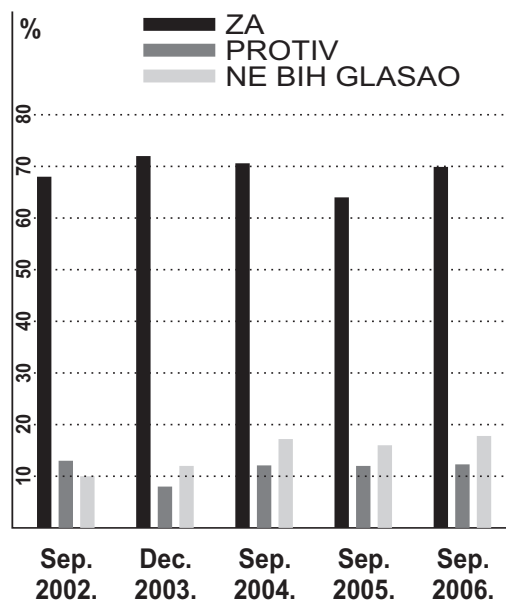
toliko iznenađujući: informativna strategija u slučaju Srbije mora biti drugačija nego što je bila u drugim zemljama iz prostog razloga što Srbija u proteklih 15 godina nije bila u istoj situaciji u kojoj su bile druge zemlje kandidati za članstvo u EU.

Izvesno je da će na raspoloženje građana Srbije prema EU, čak i uz najbolju strategiju informisanja, presudno uticati signali iz Brisela, naročito oni koji se odnose na politiku daljeg proširenja Evropske unije.

Ako bi bio raspisan referendum s pitanjem: Da li podržavate članstvo naše zemlje u EU? Kako biste glasali?

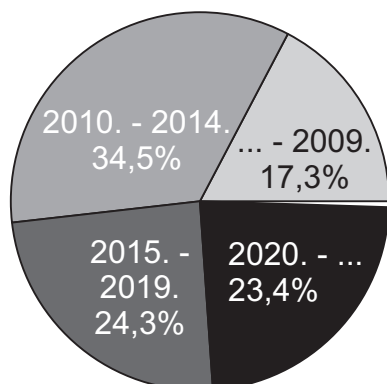

Uporedni prikaz raspoloženja građana prema referendumskom pitanju

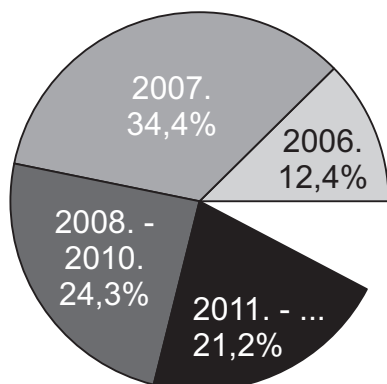

Očekivanje godine članstva

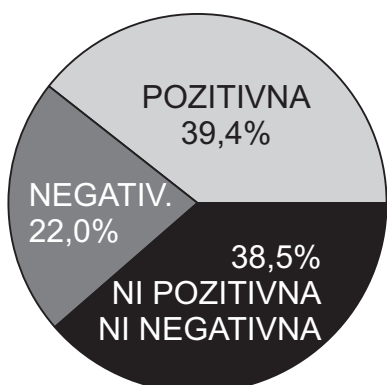
Željena

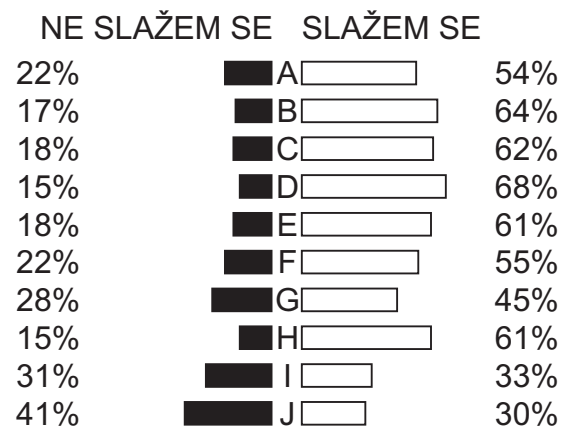
Očekivana

Postojeća predstava o EU izaziva reakciju koja je

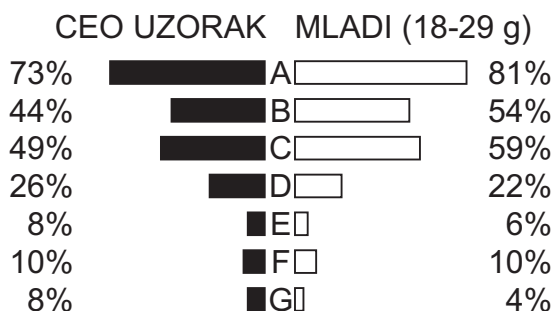
Stavovi o proširenju EU i članstvu Srbije

Legenda:

- A- Pomoći će razvoju ekonomije
- B- Više zemalja članica, jača EU u svetu
- C- Više zemalja članica, veći mir i sigurnost u Evropi
- D- Prirodno je da naša zemlja bude članica
- E- Više članica, Evropa kulturno bogatija
- F- članstvo naše zemlje poboljšaće kvalitet života
- G- Veći uticaj Srbije u Evropi
- H- Naša zemlja ima mnogo toga da ponudi EU
- I- Rukovodstvo zemlje čini ono što je potrebno da postanemo član EU
- J- Članstvo u EU će dovesti do porasta nezaposlenosti u zemlji

Šta za vas lično znači biti građanin EU

Legenda:

- A- Pravo na rad u bilo kojoj zemlji.

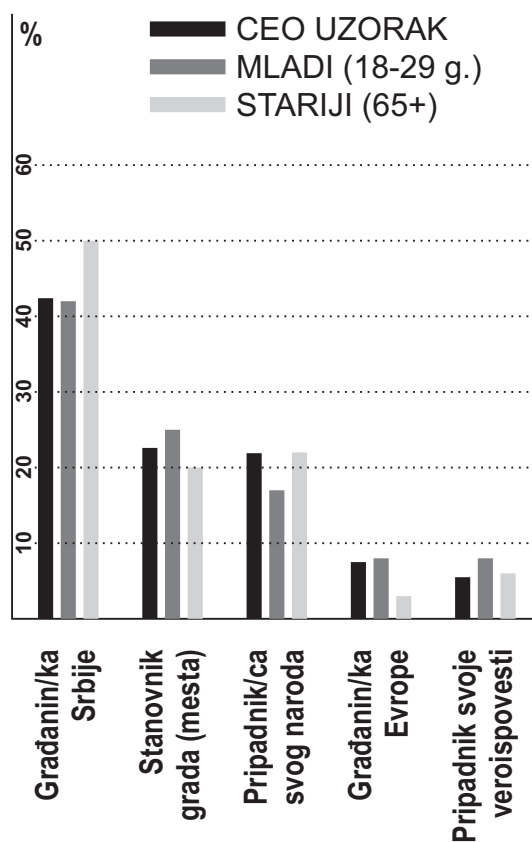
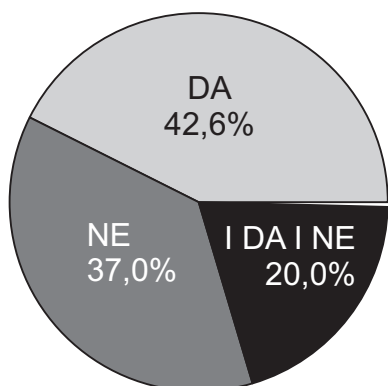
- B- Mogućnost studiranja u bilo kojoj evropskoj zemlji.
- C- Pravo stalnog boravka u bilo kojoj zemlji EU.
- D- Mogućnost korišćenja zdravstvene zaštite i socijalne pomoći u bilo kojoj zemlji EU.
- E- Pravo glasa na lokalnim izborima u zemlji članici u kojoj živite nezavisno od nacionalne pripadnosti.
- F- Pravo glasa na izborima za Evropski parlament.
- G- Pravo glasa na opštim izborima u zemlji članici u kojoj živite, a nije vaša zemlja rođenja.

Legenda:

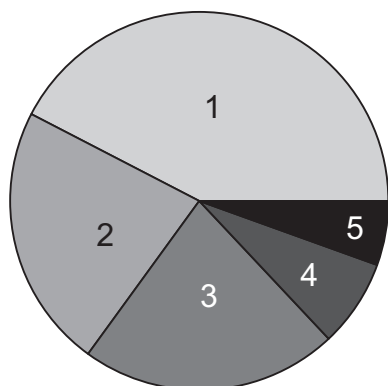
1. Građanin/ka Srbije 42,4 %
2. Stanovnik/ca grada (mesta) u kome živite 22,6 %
3. Pripadnik/ca svoga naroda, svoje etničke zajednice 22,0 %
4. Građanin/ka Evrope 7,5 %
5. Pripadnik/ca svoje veroispovesti .. 5,5 %

Doživljaj socijalnog identiteta (starosne razlike)

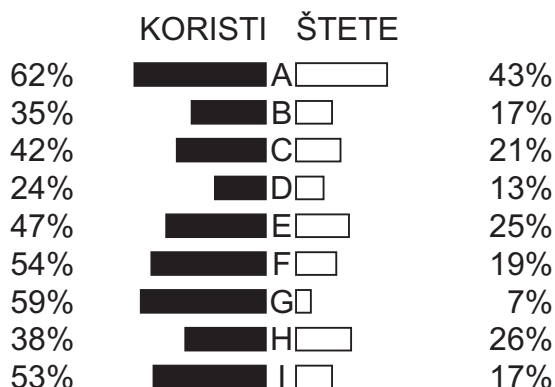
Da li se Vi lično osećate Evropljaninom/kom

Kada razmišljate o sebi osećate se kao

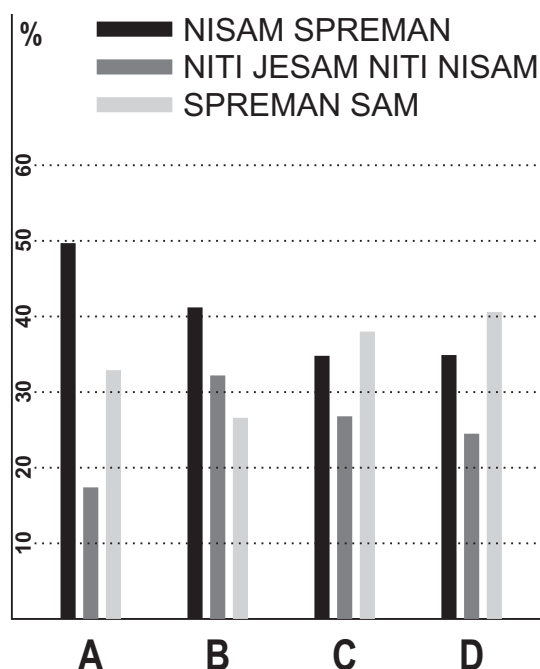
Delovi društva koji će imati koristi / štete od učlanjenja

Legenda:

- A- Poljoprivreda
- B- Zdravstvo
- C- Školstvo
- D- Sudstvo
- E- Državna administracija
- F- Mali i srednji biznis
- G- Krupni biznis
- H- Socijalna zaštita
- I- Industrija

Spremnost za promene

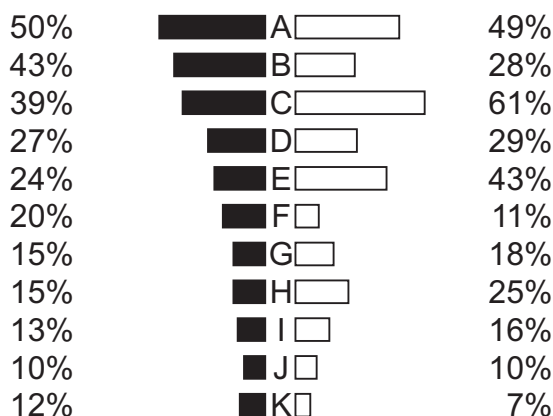

Legenda:

- A- Da se dodatno školujete, prekvalifikujete ili usavršavate
- B- Da (još) neko vreme živite nezadovoljavajućim životnim standardom
- C- Da izmenite dosadašnje životne navike
- D- Da izmenite dosadašnje radne navike (radno vreme, godišnji odmor, beneficije)

Koje su vrednosti za koje se zalaže Evropska unija?

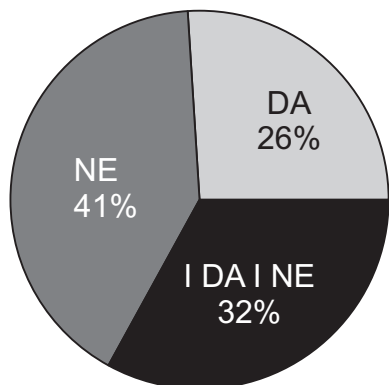
CEO UZORAK MLADI (18-29 g.)

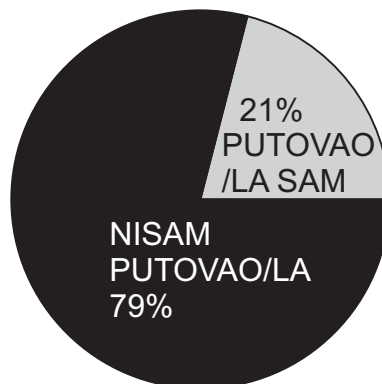
Legenda:

- A- Sloboda kretanja
- B- Otvoreno tržište
- C- Demokratija
- D- Zaštita ljudskih i manjinskih prava
- E- Pravda
- F- Socijalna sigurnost
- G- Verske slobode
- H- Pravo jačeg
- I- Multikulturalnost
- J- Solidarnost
- K- Ne postoje evropske vrednosti

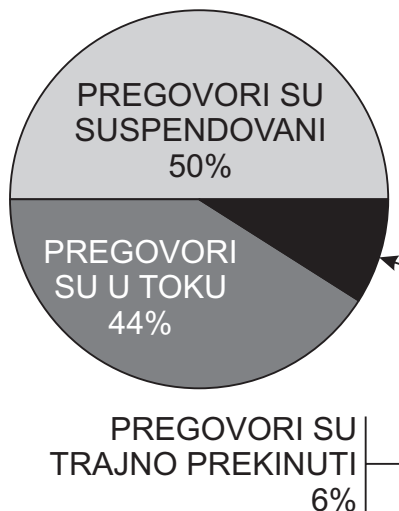
Koliko ste informisani o priključenju naše zemlje EU?

Da li ste u poslednjih 12 meseci putovali u inostranstvo?

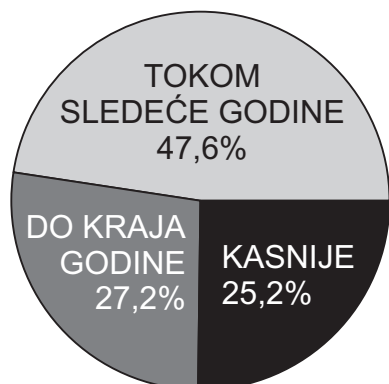
Koji je sadašnji status zemlje u pregovorima o pridruživanju?

U koju zemlju / zemlje ste putovali?

Crna Gora	21,4 %
Mađarska	18,0 %
Grčka	15,3 %
Bugarska	14,0 %
Bosna i Hercegovina	12,0 %
Hrvatska	8,0 %
Turska	6,7 %
Austrija	6,0 %
Makedonija	5,0 %
Nemačka	5,0 %
Italija	4,0 %
Švajcarska	4,0 %
Slovenija	3,1 %
Rumunija	2,0 %
Češka	2,0 %
Francuska	2,0 %
Španija	2,0 %
Tunis	2,0 %

Kada će pregovori biti nastavljeni?

(Odgovaraju ispitanici koji su putovali u inostranstvo u poslednjih 12 meseci)

**Strahovi u vezi sa širenjem i učlanjenjem
u EU**

Legenda:

A– Koštaće našu zemlju previše para

B– Više problema domaćim
poljoprivrednicima

C– Značće kraj naše nacionalne valute

D– Gubitak uticaja malih zemalja članica

E– Dovešće do sve manje upotrebe našeg
jezika

F– Gubitak nacionalnog identiteta i
kulture

Feudalizam trećeg milenijuma

Srđan Smiljanić

Specijalista evropskog prava

Da li se svet nalazi pred izborom između nedostatka kontrole, koji može dovesti do globalne katastrofe, i kontrole, čijim se proširivanjem povećava mogućnost za nastajanje novog globalnog koncepta "high tech totalitarizama"

U samo 60 godina, ljudski rod je mnogostruko smanjio vreme i novac potrebne za savlađivanje rastojanja, razvio oružja za masovno uništavanje, izašao van granica naše planete, stvorio informatičko društvo, dešifrovao DNK kod, značajno unapredio nauke o mozgu... Globalno društvo u mnogim pravcima se razvilo po nekim čudnim, futurističkim scenarijima. Pre samo 30 godina, tehnološka kompleksnost sveta u kome živimo sada, nije se mogla ni zamisliti. Da jeste, smatrala bi se naučno-fantastičnom vizijom. U tom smislu, krilatica *budućnost danas*, svakim danom sve više ima smisla. Ovakav rasplet doveo je ljudski rod do neslućenih mogućnosti. Budućnost je otvorena, više nego ikada!

Tako je došlo do ubrzanja. Ubrzanje je najopštija osobina ambijenta u kome živimo. U ovom fenomenu nalazi se i odgovor na pitanje razlike današnjeg u odnosu na celokupan jučerašnji svet. Posledica - *vreme kao resurs* sve više dobija na značaju. Ovo je veoma važno znati. Pojedinci koji to shvate,

razumeju dobar deo prirode savremenog sveta. Lakše se uklapaju. Države koje to shvate imaju osnovni preduslov za razvoj. U suprotnom, imaju osnovni preduslov za nestanak sa svetske mape.

Ubrzanje ima svoje lice i svoje naličje. Savremene tehnologije se odlikuju sposobnošću spektakularnog unapređenja uslova života ljudi, i to u svakom smislu. I ne samo uslova života, već i sposobnost daljeg napretka, koji će kontinuirano ubrzavati ubrzanje. Sa druge strane, kapaciteti zloupotrebe savremenih tehnologija, samim tim i opasnosti koje proističu iz razvoja kakav danas imamo priliku da posmatramo, svakim danom su sve veće. Ovde se prvenstveno misli na oružje za masovno uništenje, nuklearno, hemijsko i biološko. Nove opasnosti suštinski se razlikuju od onih koje su ljudsku civilizaciju vrebale još koliko u bliskoj prošlosti. One sve više imaju globalan karakter. Opšta karakteristika koju možemo vezati za vreme od pre 2.000, 500, 200, 100 ili 70 godina, jeste da nijednim ljudski izazvanim aktom nije bilo moguće ugroziti globalni opstanak. Nasuprot tome, u sve povezanijem svetu današnjice, globalne pandorine kutije se umnožavaju nekontrolisanim tempom, a sve veći krug subjekata (država, ali i različitih nedržavnih grupa) želi da ih učini dostupnim sebi. Tehnologije, sada je već moguće reći

decenijama unazad, imaju kapacitet da dovedu do kataklizmičnih posledica globalnih razmera. Procenjujući na osnovu tempa razvoja, mnoge od onih koje su danas nove, za 2, 3, 5 ili najviše 10 godina, biće davno zastarele. Krug subjekata koji do njih mogu doći, može se samo proširivati.

Tako, jedan šizofreni režim, onaj u Severnoj Koreji, danas pretili da destabilizuje celokupnu svetsku politiku svojim novostečenim nuklearnim potencijalima. Naravno, šanse da će se Kim Džong Il drznuti da i upotrebi svoje nuklearne potencijale, minimalne su. Međutim, i sama činjenica da ih poseduje nosi krupne posledice po region Istočne Azije - što se posebno odnosi na Japan, koji je u poslednjih par godina već krenuo putem desničarenja i koji bi sada mogao daleko legitimnije da se upusti u avanturu sličnu opisanoj, uprkos svom pacifističkom ustavu i iskustvima sa militarizmom iz sada već davno prohujalog II svetskog rata. Ipak, možda je još strašnija činjenica da pisanja „Njujorkera” iz marta ove godine, da Bušova administracija ozbiljno razmatra nuklearni udar na ciljeve u Iranu, nije osporio niko od zvaničnika Bele kuće ili Pentagona. Takav potez globalnog hegemonu, i uprkos njegovoj volji, legitimizovao bi upotrebu oružja za masovno uništenje - globalna hegemonija nosi sa sobom i najveću odgovornost za globalni poredak - a međunarodni dokumenti koji ovo zabranjuju postali bi preko noći mrtvo slovo na papiru. Međutim, ima i drugih opasnosti. U svojoj knjizi „Naša posthumna budućnost”, harvardski profesor i jedan od najznačajnijih vizionara svetskog razvoja, Fransis Fukujama, postavlja pitanja vezana za bioetiku. Savremena genetika, ali i nauke o mozgu - kako se predviđa, u najbližoj budućnosti - imaće potencijal da osetno povećaju intelektualne i fizičke kapacitete ljudi, da produže život, i to još od fetusa. Profesor Fukujama, u tom kontekstu,

postavlja pitanje: kakve će biti društvene posledice ovakvog razvoja ako znamo da primena navedenih tehnologija neće biti ni jeftina, ni slobodna već, naprotiv, skupa i rezervisana za najmoćnije.

Ovakva perspektiva međunarodnog razvoja, neizostavno rezultuje nastajanjem sve šireg korpusa etičkih pitanja. Odgovori će sigurno definisati pravac kojim će svetsko društvo krenuti u budućnost. Ako bismo se upustili u predviđanje, sudeći po aktuelnom stanju stvari, na globalnu žalost, tempo razvoja savremenih tehnologija nije praćen adekvatnim tempom *društvene evolucije*. Preciznije rečeno, nije praćen adekvatnim razvojem *ljudske svesti*, koji je i dalje beskrajno spor. U tim uslovima, ni koncepcija *održivog razvoja*, i pored milijardi dolara koje se godišnje troše na različite prezentacije svih njenih aspekata i varijanti, nema mnogo šanse da bude istinski implementirana u aktuelni svetski poredak. Potpunim krahom revolucionarnog duha sa kraja 60-ih, uzrokovanog nečim što bi se moglo definisati kao neotpornost tog duha na pravila koja vladaju u realnom svetu, degradirana je na dugi period i označena kao diletantska, humana ideja sazdana od mira i slobode, koja je mogla biti rešenje za planetu koju svi delimo. I kako ozbiljnija praktična razrada potrebe za humanom svešću, u ovom trenutku, nepromenjeno ostaje potpuno neostvariva, današnji koncept tehnološkog razvoja je i dalje čvrsto zasnovan na *partikularnim interesima*. Zato međunarodni poredak po svojoj prirodi, ako ga posmatrate ogoljenog i bez maski, najviše podseća na nešto što bi se moglo nazvati visokotehnološkim feudalizmom orijentalnog tipa. U takvom poretku feudalac ima pravo da uzme od kmeta sve što poželi, a kmet ne može da zahteva pravičnu nadoknadu. Feudalac daje sebi za pravo da slomi elementarni ponos, da uzme čak i život, po sopstvenom nahođenju. Metod

koji se koristi podrazumeva „stavljanje u fokus”. U savremenom svetu, nije važno koliko zla ko nanosi. Važno je šta se nalazi pred objektivima globalnih TV stanica. Uostalom, mi to treba najbolje da znamo. Srebrenica nas je skupo koštala, priča o noj je čak i reciklirana - pa je tako, izvesna Jasmila Žbanić dobila Zlatnog medveda u Berlinu 2005, za film koji prati život desetogodišnje devojčice, začete silovanjem Muslimanke od strane Srbina. A Bratunac, to niko nije pominjao. Pitanje vinovnika slučaja Markale - koji je predstavljao neposredni povod za izglasavanje rezolucije 757 SB UN - dovedeno je u ozbiljnu sumnju svedočenjem francuskih oficira na suđenju Miloševiću, ali to nije zanimljivo svetskim medijima, pa mi nemamo nikave koristi od toga. Sa druge strane, mnoge strahote neuporedivo širih razmera - poput onih koje se svakodnevno dešavaju u Zairu, u kojem je više miliona ljudi ubijeno poslednjih godina - ne dolaze u fokus. Razlog je jasan - građanski rat u Zairu uzrokovan je borbom za basnoslovna rudna bogatstva ove zemlje, posebno provincije „Katanga”. U njegovom izazivanju, ključni akteri bile su najmoćnije globalne kompanije.

Posledica takvog stanja, u kome interes moćnih nadvladava svaku pravdu ili princip, jeste tužna činjenica da „hi-tech” svet, u kome su tenzije i zaoštavanja dovedeni do veoma visokog nivoa, neizostavno donosi ne samo *moćnost već i potrebu kontrole*, čija sredstva kontinuirano postaju sve prefinjenija i moćnija, a koju nema ko da kontroliše - međunarodne institucije, sastavljene od birokrata daleko zainteresovanijih za lično bogaćenje, nego za svoj posao, i dalje su daleko od toga da zaista rade odgovorno i na dobrobit svih. One se povijaju u pravcima iz kojih im dolaze najznačajnija finansijska sredstva. Međutim, koliko god bila u ovakvim uslovima neophodna, kapaciteti zloupotrebe nekontrolisane kontrole na

različitim nivoima ljudskog bivstvovanja (od globalnog do lokalnog), danas nagoveštavaju crne oblake na nebu svetskog društva. Kontrola u svetlu rastućih potencijala savremenih tehnologija, označava istinsku pošast za jednu od osnovnih humanih potreba, intimu. Samim tim, i za *slobodu* pojedinca. Tako se dolazi do potpuno nesuvislog izbora između *nedostatka kontrole*, koji može dovesti do globalne katastrofe, i *kontrole*, čijim se nesputanim proširivanjem, što predstavlja proces koji je u toku, dramatično povećava mogućnost za nastajanje novog globalnog koncepta „*high tech totalitarizama*”, koji bi mogao lako biti zaodenu u demokratske forme. To u svojoj knjizi „*Budućnost slobode*” nagoveštava čak i Farid Zakarija, još jedan član prve postave savremenih američkih društvenih mislilaca.

Naravno, lako je opet prepoznati Amerikance u ovoj priči. Nakon Patriotskog akta koji je usledio posle 11. septembra 2001, afera sa velikim telefonskim kompanijama koje su državi protivzakonito dozvolile masovno prisluškivanje građana, ali i skorašnjeg usvajanja zakona koji praktično ovlašćuje CIA da - u „borbi protiv terorizma” - koristi metode mučenja (što je u direktnoj suprotnosti sa svim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima), svakome ko se iole bavi svetskom politikom postalo je jasno kuda idu SAD. Takođe, sistem za nadziranje globalnog etra, poznat pod nazivom „Ešelon”, stvoren i do danas korišćen od strane „šest anglosaksonskih država” - kako bi to rekao profesor Frederik Šarion sa Pariskog instituta za međunarodne odnose - već predstavlja staru priču. Međutim, kako stoje stvari, ni u Evropi nije mnogo bolje, pa je javna tajna da bezbednosne službe zapadnoevropskih zemalja, pod plaštom borbe protiv terorizma, već sada redovno krše svoja zakonska, čak i ustavna ovlašćenja na ovom polju. O tome je nedavno bilo reči u svim nemačkim medijima, ali i u francuskoj

štampi. Potonja je otkrila postojanje i protivzakonitu aktivnost - koja se opet pravda potrebama borbe protiv terorizma - međunarodne grupe poznate pod nazivom „Base Aliance”, inače sastavljene od veoma visokih zvaničnika Francuske, Nemačke, Velike Britanije, SAD, Kanade i Australije. Iako nema nikakva zvanična ovlašćenja, njeni zaključci su zakon koji se nameće i van okvira spomenutih šest država. Džordž Orvel ili Oldouz Haksli, pitanje je sad. Nesumnjivo, budućnost nikada nije bila neizvesnija!

Kao odgovor na nepromenjeni, beskrajno spori tempo društvene evolucije, samim tim i nemogućnost stvaranja iole iskrenijeg međunarodnog poverenja u sve zlokobnijem globalnom ambijentu, internacionalni politički akteri (prvenstveno države) su počeli da teže povezivanju, gradeći globalne političke etnitate. Živimo u periodu njihove izgradnje, oni su bez izuzetka i dalje nezavršeni i nedefinisani, što uostalom i jeste njihovo prirodno stanje - međunarodna politika, kao i svet u kome živimo, predstavlja dinamičan fenomen. Izgradnja globalnih političkih entiteta zasniva se na različitim osnovama. To mogu biti zajednička kultura, istorija, politički sistem ili zajednički ciljevi. U tom smislu, pronalaženje zajedničkog imenitelja za procese izgradnje međunarodnog političkog reljefa, u ovom trenutku je nemoguće. Današnji svet jeste i svet država, i svet civilizacija, i svet političkih i ekonomskih blokova i njihovih interesnih orbita, i svet globalnog severa i globalnog juga, i svet demokratija i autoritarnih režima...

Ovakav zaključak ne sme da izazove nihilistički stav, koji bi nam sugerisao da ionako nema svrhe vršiti istraživanja i analize. Naprotiv, potrebno je intenzivirati napore na što preciznijem razumevanju okvira u koji je potrebno uklopiti se. U tom smislu, potrebno je shvatiti da tranziciona

demokratija, u Srbiji zakasnelo nastupila nakon petooktobarskih promena 2000. godine, nije put koji može da nam donese mnogo toga dobrog. U pitanju je poredak koji podrazumeva nedostatak ideje, potrebno je samo pratiti unapred pripremljene procedure. Tako se stvara dominantna društvena kultura „linije manjeg otpora”, pa tranziciono društvo nema kapacitete da izrodi ideologe koji mu „nisu potrebni”. Ono štancuje tehničare i održavaoce sistema. Arhitekta je negde u inostranstvu, tranziciona društva potražuju samo proste zidare. Zidari nastoje da osiguraju sopstvenu poziciju u hijerarhijama kojima pripadaju i zato sagledavaju samo deo konstrukcije, onaj koji ih se neposredno dotiče. Ovim ljudima, redovno eksponentima vladajućeg sistema partiokratije, nije bitno da doprinesu poboljšanju. Kao što je opštepoznato, njima je važno da uzmu novac, društvena cena je nebitna. Tako, tranzicioni poredak, zasnovan na orijentalnim principima funkcionisanja društva, samo je zaodenut plaštom blistave retorike i praznih obećanja.

Srbiji je potrebno da pod istim krovom okupi idejnu i kreativnu elitu svog društva - a pod ovim pojmovima, naravno, ne podrazumeva se tranzicioni šljam, koji je spremno dočekao i iskoristio doba urušavanja. Samo oni koji mogu suštinski da shvate principe funkcionisanja savremenog sveta, koji mogu da sublimiraju sve glavne faktore koji ga uobličavaju, poseduju kapacitet da izrade optimalan nacionalni plan razvoja. Samo oni čije ideje mogu da se pretvore u novac, mogu da ga ostvare. Novi nacionalni plan u svoju perspektivu ne bi smeo da uključuje dogmu bilo kog tipa, već isključivo stvarnost. Pristajanje na savremene političke matrikse, nikome još nije donelo ništa dobro. Naprotiv, morao bi da bude mnogo liberalniji od svega što se aktuelne političke stranke usuđuju da ponude u ovom trenutku, ali ne na političkom, već na idejnom nivou.

U njegovom osmišljavanju ne bi trebalo da se obaziremo na sugestije spolja, jer one će uvek biti oblikovane interesima velikih i neće mnogo mariti za interes srpskog društva. Sa druge strane, treba voditi računa i o objektivnoj limitiranosti u slobodi postupanja naših političkih aktera. Ideja, analiza, kreacija, organizacija, socijalni inženjering, diplomatija... jesu neki od ključnih pojmova željenog, novog nacionalnog plana. U suprotnom, čeka nas nastavak putovanja utabanim tranzicionim trasama, koji nam ne može ponuditi ništa više od daljeg produbljenja slepe zavisnosti našeg društva. Ovakav scenario podrazumeva da će remenom biti sve manje izgleda da najvažnije odluke koje se tiču njegove sudbine budu donošene tamo gde treba - u Beogradu.

Pod ruševinama istorije

Nebojša Ćurčić

Evropom kruži bauk istorije! Pod budnim okom Brisela, piše se nova povest Starog kontinenta. Nije reč o jednoj velikoj, nespornoj istoriji, već kombinaciji raznih „istorijica”, portabl verzija prošlosti po meri korisnika, a u skladu sa komunitarnim standardima.

Istoričari izgledaju kao na spidu: unezverenih pogleda, sa tamnim krugovima oko očiju, upalih obraza... S obzirom na projektni zadatak i ne izgledaju tako loše, jer, ovi veselnici bi trebalo da naprave nezamislivo - istoriju koja će svima odgovarati.

Šta to nedostaje postojećoj istoriji Evrope?

Prvo, tragična je. Nasuprot istoriji Amerike, koja je povest „uspeha” i „progres”, u kojoj se uvek zna ko su dobri a ko loši momci – čak i kada „dobri” istrebe starosedeoce ili bace po koju atomsku bombu – naši preci su stvar dozlaboga iskomplikovali. U evropskoj priči beskrajnog niza tragedija, sve je pomešano: narodi, jezici, granice, ustanci, teritorije, heroji, monarhije, zločinci, vojskovođe... Različiti uglovi posmatranja za posledicu su imali različita pamćenja. Ono što jedni pamte kao oslobodilačke ratove, drugi su memorisali kao pohod osvajača.

Za Francuze je Napoleon veliki vojskovođa, za Ruse besprizorni tiranin. Za Srbe, car Dušan je pojam najvećeg i najmoćnijeg vladara u njenoj srednjovekovnoj istoriji. Njegova velika država je izlazila na tri mora

– Jadransko, Crno i Egejsko, obuhvatala delove današnje Bugarske, Turske, Grčke, Albanije (da ne meračimo više)... I tu je sve jasno. Nije. Jer, za istoričare Grke, Albanace, Bugare - Turci izbegavaju ovu temu iz određenih razloga – srpski „car” Dušan Nemanjić je nemilosrdni osvajač, koji je svojevremeno pokorio njihove vladare i okupirao njihove teritorije. Na stranu što siroti Dušan nije imao pojma da krši norme međunarodnog prava koje je ionako nastalo nekoliko vekova kasnije. Krši i gotovo.

Druga manjkavost aktuelne verzije prošlosti, što nije u skladu s danas važećim sistemima vrednosti, jeste da su naši pradedovi, evidentno, bili skloni nepoštovanju ljudskih i manjinskih prava, nisu ozbiljno shvatali značaj slobode govora i izražavanja, prava na samoopredeljenje ili na privatnost su im prilično strana, a odnos prema pravima homoseksualaca ovom prilikom ne bi elaborirali. Bili su skloni pritvoru dužem od 48 sati, pravu prve bračne noći i smrtnoj kazni... što je, naravno, neprihvatljivo. Neko će brzopleto primetiti da današnji sistem vrednosti nije važio u njihovo vreme. Tačno, i tim gore po njih.

Treći nedostatak je što je dosadašnja istorija Evrope nepraktična. Kako izgraditi zajedničku i harmoničnu evropsku kuću kada su se očevi, dedovi, pradedovi zdušno lemali, satirali, istrebljivali iz osvajačkih, ver-

skih, ideoloških i ko zna kojih razloga. Slogan „oprostiti ali ne zaboraviti” pokazao se nedelotvornim. Jer, šta sa onima koji nemaju snage za oprost, a imaju dobru memoriju? Šta sa onima koji pamte ko im je ubio dedu, i još su ubeđeni da je to bilo nepravedno? Kako pomiriti one koji su tradicionalno osvajani s onima koji su tradicionalno bili osvajači? Kako uklopiti žrtve i krvnike, a sve u duhu saradnje i međusobne tolerancije?

Teško. Istorija Evrope je sve samo ne to. Ona je povest stotinak manje-više elitnih kultura, koje se služe sa pedesetak jezika, razbacanih po celom evropskom kontinentu, sa granicama koje se teško mogu odrediti, uslovljene različitom istorijom i pamćenjem, uglavnom nepovezanih i u koliziji sa pamćenjem suseda. Sve te kulture obraćaju se svojim mahom malim narodima, stvarajući subjektivne i po pravilu mitomanske poglede na vlastitu prošlost. Mnogo toga u istoriji i iskustvu zajedničko je mnogim evropskim narodima. Ali, mnogo toga je i drugačije, i što je veći problem, najčešće oprečno. Ono što su za jedne oslobodioci, za druge su osvajači. Ono što su za neke genijalne vojskovođe, za druge su zlikovci (po sadašnjim kriterijumima, ratni zločinci). Ono što je za jedne „hard” za druge je „soft”.

Ali, kažu tehnostrate, ne postoje nerešivi problemi, postoje samo teže ili lakše prihvatljiva rešenja. I smislili su rešenja. Ako već ne možemo da promenimo ljudsku prirodu – mada se i na tome radi – hajde da promenimo pamćenje ljudi. Zar je baš neophodno da svi sve znaju. Tim pre što su izvori tih saznanja često nepouzdana, falsifikovani i redom pristrasni. Poznatu istoriju, koja tako netaktilno čeprka po starim ranama, rastavićemo na delove i sklopiti novo sećanje koje neće nikoga iritirati, davati osnova za prizivanje osвете i izravnavanje starih računa. Pravi se Rubikova kocka koju svako može da slaže kako hoće, s tim da je

ne rasturi. Biće to, da parafraziramo Milovana Đilasa „nova istorija za novog čovjeka”. Ono, pak, što je nemoguće uklopiti – jednostavno će biti izbačeno. Ako je Njegoš već morao da piše o poturicama, što može da povredi osećanja građana muslimanske veroispovesti, taj stih će biti izbrisan. Što reče jedan crnogorski prvak, „Koliko ih je Vladika napisao, ne bi se zbog jednog srdio”. Ma ne bi.

I tako su vuk i Crvenkapa živeli dugo i srećno. Vuk nije pojeo baku jer bi to moglo da povredi osećanja vegeterijanaca, a lovac nije umlatio vuka jer bi mu se na grbaču nakačila Brižit Bardo. Ako se Grin pis zainati, Crvenkapa neće smeti ni da priđe cveću, posebno ne endemskim vrstama.

I dok se prošlost boji vedrijim tonovima a sve zarad budućnosti, oni koji bi po definiciji trebalo da brane pravo na zdrav razum uglavnom ćute. Doduše ne baš svi. Prošle nedelje, u intevjuu Figarou, sitničavi Umberto Eko oprezno je upozorio da gubitak istorije, patologija karakteristična za Sjedinjene Države, nažalost, postepeno zahvata i nove evropske generacije.

„Za Amerikance, u njihovoj fantastičnoj viziji o svetu 'ex nihilo' navođenje reči iz prošlosti, pređašnjih mudrosti, predstavlja nastranost specifičnu za Evropljane. Isto je i sa našom naklonošću istoriji. Oni su odustali od klasičnog pogleda na povest. Sjedinjenim Državama preta gubitak kolektivnog sećanja. I taj trend se polako valja preko okeana. Počev od propasti enciklopedije, to jest celokupnog znanja, koja u svakom društvu vrši dvostruku ulogu: očuvanje sećanja i prečišćavanje anegdotskog sadržaja kako bi se sačuvala samo 'čista' istorija”.

E tu je preterao taj Eko. Koji Eko?

Onaj cinik je bio u pravu kada je rekao da su istoričari moćniji i od bogova: oni mogu da menjaju i prošlost.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Nародна библиотека Србије, Београд

34+32

PUTOKAZ : časopis za pravna, politička
i kulturna pitanja evropskih integracija
/ glavni i odgovorni urednik Nebojša
Ćurčić. - 2006. br. 3 (novembar) -
- Beograd : Asocijacija za evropske inte-
gracije, 2006- . - 28 cm

Tromesečno

ISSN 1452-5348 - Putokaz (Beograd)

COBISS.SR.ID 130868748

